

UCHWAŁA NR LVIII/465/2023
RADY POWIATU WĄGROWIECKIEGO

z dnia 20 grudnia 2023 r.

Na podstawie art. 12 pkt 11 ustawy z 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym(Dz.U. 2022 r. poz. 1526 z późn. zm.), art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r.o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 r. poz. 840 z późn. zm.) Rada Powiatu Wągrowieckiego uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Program Opieki nad zabytkami Powiatu Wągrowieckiego na lata 2023-2026”, pozytywnie zaopiniowany przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Powiatu.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

Przewodnicząca Rady Powiatu
Wągrowieckiego

Małgorzata Osuch

Uzasadnienie

do UCHWAŁY NR LVIII/465/2023 RADY POWIATU WĄGROWIECKIEGO z dnia 20 grudnia 2023 roku w sprawie przyjęcia „Programu Opieki nad zabytkami Powiatu Wągrowieckiego na lata 2023-2026”. „Program Opieki nad zabytkami Powiatu Wągrowieckiego na lata 2023-2026” jest dokumentem w zakresie podejmowania działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i opieki nad zabytkami a także upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Został opracowany w celu realizacji zapisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2022 r. poz. 840 z późn. zm.). Ustawa wprowadza obowiązek sporządzania programów opieki nad zabytkami przez samorządy, zarówno na szczeblu wojewódzkim, powiatowym jak i gminnym. Zarząd Powiatu sporządza na okres 4 lat powiatowy program opieki nad zabytkami, który po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków przyjmuje Rada Powiatu. Pismem z dnia 30 listopada 2023 roku znak:WWKZ.5120.5361.5.2023 Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Poznaniu zaopiniował pozytywnie bez uwag „Program Opieki nad zabytkami Powiatu Wągrowieckiego na lata 2023-2026”. Program podlega ogłoszeniu jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Przygotowując Program opieki nad zabytkami uwzględniono zadania należące z mocy ustawy do obowiązków powiatu. Nakreślono ogólną politykę powiatu w dziedzinie opieki nad zabytkami, nie naruszając przy tym kompetencji poszczególnych gmin i praw właścicieli. Biorąc powyższe pod uwagę podjęcie niniejszej uchwały jest uzasadnione.

Załącznik do Uchwały
nr LVIII/465/2023
Rady Powiatu Wągrowieckiego
z dnia 20 grudnia 2023 roku

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU WĄGROWIEKIEGO

NA LATA 2023-2026

Spis treści

1. Wstęp	4
2. Cele Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami	4
3. Podstawa prawna opracowania Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami	5
3.1. Międzynarodowe uwarunkowania prawne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	5
3.2. Uwarunkowania prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	6
3.2.1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej	6
3.2.2. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami	6
3.3. Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdujące się w kolejnych ustawach	10
3.3.1. Ustawa o samorządzie powiatowym.....	10
3.3.2. Ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej	10
3.3.3. Ustawa o gospodarce nieruchomościami	10
3.3.4. Ustawa Prawo budowlane	11
3.3.5. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym	11
3.3.6. Ustawa Prawo ochrony środowiska	11
3.3.7. Ustawa o ochronie przyrody	11
3.3.8. Ustawa o muzeach	11
3.3.9. Ustawa o bibliotekach	12
3.3.10. Ustawa o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach	12
3.4. Rozporządzenia	12
3.5. Zadania i kompetencje powiatu w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	13
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego powiatu wągrowieckiego	16
4.1. Krajowa polityka w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego	16
4.2. Narodowa strategii rozwoju kultury na lata 2004-2020	17
4.3. Wojewódzka polityka w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego	18
4.3.1. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego na lata 2021-2024	18
4.3.2. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku	21
4.3.3. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego .	22
5. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego powiatu wągrowieckiego	24
5.1. Rys geograficzno-historyczny powiatu wągrowieckiego	24
5.2. Zabytki nieruchome	28
5.2.1. Charakterystyka krajobrazu kulturowego powiatu wągrowieckiego	28
5.2.1.1. Obszarowe wpisy do rejestru zabytków	28
5.2.1.2. Inne elementy krajobrazu – układu urbanistyczne nie wpisane do rejestru zabytków	30
5.2.2. Charakterystyka zabytków nieruchomych na terenie powiatu wągrowieckiego	33

5.2.3. Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomych	66
5.2.4. Zabytki ruchome na terenie powiatu wągrowieckiego	75
5.2.5. Zabytki archeologiczne	76
5.2.5.1. Zestawienie zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych na terenie powiatu wągrowieckiego	80
5.2.5.2. Zestawienie stanowisk archeologicznych na terenie powiatu wągrowieckiego wpisanych do rejestru zabytków	82
5.2.5.3. Planowane inwestycje, , które wiążą się z pracami ziemnymi, przez co mogą nieść zagrożenia dla zabytków archeologicznych	84
5.3. Dokumenty i opracowania	87
6. Zabytki stanowiące własność powiatu wpisane do rejestru zabytków	87
7. Informacja na temat działań Powiatu Wągrowieckiego w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami	91
7.1. Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane	91
7.2. Kierunki działań dla realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami	95
8. Wdrażanie powiatowego programu opieki nad zabytkami	98
9. Postanowienia końcowe	99

1. WSTĘP

Dziedzictwo kulturowe to dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, jak również naszych czasów. Dziedzictwo kulturowe tworzą m. in. zabytki, które są nieocenionym źródłem informacji o życiu i działaniach człowieka oraz o rozwoju jego umiejętności artystycznych i technicznych na przestrzeni wieków. Stanowią one również materialną spuściznę definiującą tożsamość miejsca, świadectwo jego historii, a także nośnik tradycji i pamięci o przeszłych pokoleniach. Zachowanie zabytków jest konieczne dla utrzymania ciągłości rozwoju społecznego i kulturalnego. Należy pamiętać, że **zabytki są zasobem ograniczonym, nieodnawialnym i narażonym na zniszczenie.**

Programy opieki nad zabytkami upowszechniają wiedzę o dziedzictwie kulturowym i definiują kierunki działań mających na celu zachowanie, ochronę, a także w miarę możliwości poprawę jego stanu. Są dokumentami polityki administracyjnej o charakterze strategicznym w zakresie podejmowanych zadań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego.

2. CELE POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zgodnie z art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840) powiatowy program opieki nad zabytkami ma na celu, w szczególności:

- 1) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 2) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 3) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 4) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 5) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 6) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Przedmiotem opracowania niniejszego programu jest dziedzictwo kulturowe w granicach administracyjnych powiatu wągrowieckiego. Główny cel stanowi zachowanie tego dziedzictwa i poprawa jego stanu poprzez określenie warunków organizacyjnych i finansowych w zakresie leżącym w kompetencjach powiatu, a także promocja i wytworzenie szeroko rozumianej świadomości obszaru powiatu jako miejsca atrakcyjnego turystycznie i wykorzystanie jako czynnika lokalnego rozwoju społecznego i gospodarczego. Podstawą do ustalenia kierunków działań w tej sferze jest określenie uwarunkowań dziedzictwa kulturowego obecnego na terenie powiatu z uwzględnieniem zasobu zabytków, ich lokalizacji oraz krajobrazu kulturowego.

Formułując niniejszy program opieki nad zabytkami przyjęto zadania należące z mocy ustawy do obowiązków powiatu, między innymi opieki nad zabytkami, do których powiat

wągrowiecki posiada tytuł prawny oraz zarysowano ogólną politykę powiatu w dziedzinie opieki nad zabytkami, nie naruszając przy tym kompetencji poszczególnych gmin i praw właścicieli.

3. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

3.1. Międzynarodowe uwarunkowania prawne ochrony dziedzictwa kulturowego.

Uregulowania międzynarodowe znaczących dla społeczności zagadnień dziedzictwa kulturowego znalazły swoje odbicie w przyjmowanych konwencjach i rezolucjach jeszcze przed powstaniem Unii Europejskiej i jej administracji. Przykładem są (ratyfikowane przez Polskę):

- **Konwencja o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego wraz z regulaminem wykonawczym oraz Protokół o ochronie dóbr** (UNESCO, Haga, 1954 r. Dz.U. z 1957 r. nr 46 poz. 212) została ratyfikowana przez Polskę w 1956 r.)
- **II Protokół do konwencji haskiej z 1954 r. sporządzony w Hadze 26 marca 1999 r.** (Dz. U. z 2012 r. poz. 248).
- Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury (UNESCO, Paryż 1970 r. Dz. U. z 1974 r. nr 20, poz. 106) została ratyfikowana przez Polskę w 1974 r.
- **Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturowego i naturalnego** (UNESCO, Paryż 1972 r. Dz.U. z 1976 r. nr 32, poz. 190) ratyfikowana przez Polskę w 1976 r.
- **Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego** (UNESCO, 2003 r. Dz.U. z 2011 r. nr 172, poz. 1018) przyjęta w 2003 r., ratyfikowana przez Polskę w 2011 r.
- **Konwencja w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego** (UNESCO, Paryż 2005 r. Dz. U. z 2007 r. nr 215, poz. 1585) ratyfikowana przez Polskę w 2007 r.

Konwencje i dokumenty dotyczące ochrony i konserwacji zabytków:

- Karta ateńska,
- Karta wenecka,
- Karta florencka,
- Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy.

Konwencje i dokumenty dotyczące ochrony stanowisk archeologicznych:

- Karta lozańska,
- Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego – konwencja maltańska,
- Europejska konwencja krajobrazowa,
- Karta ochrony dziedzictwa cyfrowego.

3.2. Uwarunkowania prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

W polskim ustawodawstwie zagadnienia związane z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami regulują następujące akty prawne:

3.2.1. **Konstytucja RP** z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. poz. 483 ze zm.)

Zabytki w Polsce zostały objęte zadeklarowaną ochroną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. poz. 483 ze zm.) - definiuje fundament systemu ochrony dziedzictwa kulturowego nakładając obowiązek ochrony zabytków. Zgodnie z art. 5 i 6 stanowią, że Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego oraz stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Doprecyzowanie tego obowiązku oraz podział kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe zastępuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

3.2.2. **Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami**

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. z 2022 poz. 840) w sposób kompleksowy reguluje kwestie związane z prawną ochroną zabytków. Akt ten określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków. Ustawa nakłada na organy administracji rządowej i samorządowej obowiązek zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych dla ochrony dóbr kultury.

- art. 3 niniejszej ustawy podaje definicję zabytku rozumianego jako nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.
- art. 4 określa kwestię ochrony zabytków rozumianą jako działania podejmowane przez organy administracji publicznej, polegające na:
 - 1) zapewnieniu warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
 - 2) zapobieganiu zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
 - 3) udaremnianiu niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
 - 4) przeciwdziałaniu kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
 - 5) kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
 - 6) uwzględnianiu zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz kształtowaniu środowiska.
- art. 5 definiuje pojęcie opieki nad zabytkiem rozumianej jako działania realizowane przez jego właściciela lub posiadacza, polegające na zapewnieniu warunków:
 - 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
 - 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
 - 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
 - 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
 - 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

- art. 6 określa zabytki, jakie podlegają ochronie i opiece bez względu na ich stan zachowania:

1) **zabytki nieruchome** będące w szczególności:

- krajobrazami kulturowymi,
- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dziełami architektury i budownictwa,
- dziełami budownictwa obronnego,
- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

2) **zabytki ruchome** będące w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi,
- instrumentami muzycznymi,
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

3) **zabytki archeologiczne** będące w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto zgodnie z art. 6 pkt 2 ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy, jednostki osadniczej.

- art. 7 wymienia następujące formy ochrony zabytków:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
- 2) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- 3) uznanie za pomnik historii,
- 4) utworzenie parku kulturowego,
- 5) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy,

decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

- art. 9 stanowi, że do rejestru zabytków wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy.

Zgodnie z ust. 3, 3a i 3b:

- wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych.
 - informację o wszczęciu postępowania w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru oraz o ostatecznym zakończeniu tego postępowania wojewódzki konserwator zabytków przekazuje niezwłocznie właściwemu staroście.
 - informację o wszczęciu postępowania w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru do czasu ostatecznego zakończenia tego postępowania podaje się do publicznej wiadomości na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej starostwa powiatowego, na obszarze którego znajduje się zabytek, a ponadto w siedzibie właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków lub w sposób zwyczajowo przyjęty w miejscowości, w której znajduje się zabytek.
- art. 12 stanowi, że starosta, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie.
 - art. 18 zakłada obowiązek uwzględniania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.
 - art. 21 wskazuje, że podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy jest ewidencja zabytków.
 - zgodnie z art. 22:
 - wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa,

- wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.
- art. 28 stanowi, że niezależnie od obowiązków wynikających z opieki nad zabytkami, właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków zawiadamia wojewódzkiego konserwatora o:
 - uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
 - zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
 - zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;
 - zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.
- art. 71 ust. 1 wskazuje jako jedno z zadań z zakresu sprawowania opieki nad zabytkami finansowanie prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku przez osobę fizyczną lub jednostkę organizacyjną posiadającą tytuł prawny do tego zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego.

Art. 71 ust. 2 stanowi, że sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki.
- zgodnie z art. 73 osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie albo będąca właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa, może ubiegać się o udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa.
- art. 89 określa organy ochrony zabytków, którymi są:
 - minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków,
 - wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.
- zgodnie z art. 103 starosta właściwy dla miejsca zamieszkania (siedziby) kandydata na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków ustanawia społecznego opiekuna zabytków. Również na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków starosta cofa ustanowienie społecznego opiekuna zabytków, jeżeli przestał on spełniać wymagania określone w art. 102 ust. 3 lub niewłaściwie wykonuje swoje zadania. O ustanowieniu społecznego opiekuna zabytków lub

cofnięciu takiego ustanowienia starosta zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Starosta prowadzi również listę społecznych opiekunów zabytków.

3.3. Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w kolejnych ustawach tj.:

3.3.1. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2022 r. poz. 1523 ze zm.), w której zostały określone zadania publiczne powiatu o charakterze ponadgminnym. Art. 4 ust. 1 pkt. 7 nakłada na powiat zadania w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3.3.2. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r. poz. 194 ze zm.). Ustawa precyzuje, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej – prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.

3.3.3. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2023 r. poz. 344). Ustawa reguluje zbywanie nieruchomości zabytkowych własności Skarbu Państwa bądź samorządu terytorialnego:

- art. 13 ust. 4 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- art. 13 ust. 5 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych

nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków).

3.3.4. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (Dz. U. z 2023 r. poz. 682 ze zm.). Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbioru obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, między innymi ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. z 2022 r. poz. 840), w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Ustawa dotyczy także obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

3.3.5. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2022 r. poz. 503 ze zm.). Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

3.3.6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2022 r. poz. 2556 ze zm.). W odniesieniu do zieleni zabytkowej objętej ochroną prawną Ustawa reguluje zasady wydawania pozwoleń na wycinkę i pielęgnację zieleni, definiuje wymóg uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz jego kompetencje w zakresie wydawania pozwoleń na podejmowanie prac polegających na usunięciu drzew lub krzewów z nieruchomości zabytkowej lub jej części będącej wpisany do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni.

3.3.7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2022 r. poz. 916 ze zm.), której przepisy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.

3.3.8. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2022 r. poz. 385). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1). Zgodnie z ustawą muzeum realizuje powyższe cele poprzez:

- 1) gromadzenie dóbr kultury w statutowo określonym zakresie,
- 2) katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych muzealiów,
- 3) przechowywanie gromadzonych dóbr kultury, w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych,

- 4) zabezpieczanie i konserwację muzealiów oraz, w miarę możliwości, zabezpieczanie stanowisk archeologicznych oraz innych nieruchomych obiektów kultury materialnej i przyrody,
- 5) urządzanie wystaw,
- 6) organizowanie i prowadzenie badań, ekspedycji naukowych oraz prac wykopaliskowych,
- 7) prowadzenie działalności edukacyjnej,
- 8) udostępnianie zbiorów do celów naukowych i edukacyjnych,
- 9) zapewnianie właściwych warunków zwiedzania i korzystania ze zbiorów,
- 10) prowadzenie działalności wydawniczej” (art. 2).

Jednostka samorządu terytorialnego, jako podmiot tworzący (lub przejmujący) muzeum, zobowiązana jest do:

- 1) zapewnienia środków potrzebnych do utrzymania i rozwoju muzeum,
- 2) zapewnienia bezpieczeństwa zgromadzonym zbiorom,
- 3) sprawowania nadzoru nad muzeum.

3.3.9. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393).

Określa, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

3.3.10. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 r. poz. 164)

3.4. Rozporządzenia:

- 1) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2021 r. poz. 81)
- 2) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r. poz. 56)
- 3) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2022 r. poz. 1388 ze zm.)
- 4) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 r. poz. 110)

- 5) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 czerwca 2012 r. w sprawie zakresu zadań objętych mecenatem państwa w dziedzinie kultury, na które jednostki samorządu terytorialnego mogą otrzymywać dotacje, oraz sposobu i trybu przyznawania tych dotacji (Dz. U. z 2012 r. poz. 737)
- 6) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 r. poz. 510)
- 7) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r. poz. 2153)
- 8) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. poz. 259)
- 9) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2004 r. poz. 1304 ze zm.)
- 10) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r. poz. 650)

3.5. Zadania i kompetencje powiatu w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Zakres zadań i kompetencji organów samorządu powiatowego w odniesieniu do problematyki ochrony dóbr kultury został uregulowany przede wszystkim w niżej wymienionych aktach prawnych:

3.5.1. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2022 r. poz. 1526 ze zm.)

Zgodnie z art. 4 ust. 1 pkt 7 niniejszej ustawy powiat zobowiązany jest do wykonywania określonych ustawami zadań publicznych o charakterze ponadgminnym w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3.5.2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840)

- na mocy **art. 12 ust. 1** ustawy - starosta, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie;
- zgodnie z **art. 50 ust. 3 i ust. 4 pkt 2** - w przypadku wystąpienia zagrożenia dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, polegającego na możliwości jego zniszczenia lub uszkodzenia, starosta, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może wydać decyzję o zabezpieczeniu tego zabytku w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia. Jeżeli nie jest możliwe usunięcie zagrożenia, zabytek nieruchomy może być na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków wywłaszczony przez starostę na rzecz Skarbu Państwa lub gminy właściwej ze względu na miejsce położenia

tego zabytku, w trybie i na zasadach przewidzianych w przepisach o gospodarce nieruchomościami;

- **art. 81 ust. 1 i 2** wprowadza możliwość udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków przez organ stanowiący powiatu, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dotacja może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.

Przedmiotowa dotacja zgodnie z art. 77 może obejmować nakłady konieczne na:

sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;

przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;

wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;

opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;

wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;

sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;

zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;

stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;

odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;

odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;

odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;

modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;

wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;

uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;

działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;

zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7 –15;

zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

- zgodnie z **art. 82 ust. 1 i 3** łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może

przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót. W celu zapewnienia realizacji tych postanowień organy uprawnione do udzielania dotacji prowadzą wykazy udzielonych dotacji oraz informują się wzajemnie o udzielonych dotacjach;

- na mocy **art. 87** zarząd powiatu sporządza na okres 4 lat powiatowy program opieki nad zabytkami, który przyjmuje rada powiatu po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym, a z jego realizacji zarząd powiatu sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia się radzie powiatu;
- **art. 103 i 105** określa kompetencje w zakresie powoływania społecznych opiekunów zabytków:
 - starosta, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, ustanawia społecznego opiekuna zabytków lub cofa takie ustanowienie,
 - starosta zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o ustanowieniu społecznego opiekuna zabytków lub cofnięciu takiego ustanowienia,
 - starosta prowadzi listę społecznych opiekunów zabytków,
 - starosta wydaje legitymację społecznego opiekuna zabytków osobie fizycznej pełniącej funkcję społecznego opiekuna zabytków, natomiast osobie prawnej lub innej jednostce organizacyjnej nieposiadającej osobowości prawnej, pełniącej funkcję społecznego opiekuna zabytków, starosta wydaje zaświadczenie, które zawiera informację o nadaniu uprawnień opiekuna.

3.5.3. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r. poz. 2153)

Zgodnie z niniejszym dokumentem organizację i sposób ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych planuje się w jednostkach organizacyjnych posiadających zabytki oraz na poszczególnych stopniach administracji, ujmując stan zasobu podlegającego ochronie, określając zagrożenia i kierunki działania, sposób realizacji, niezbędne siły, środki oraz czas i koszty wykonania w sporządzanych w tym celu dokumentach: planie ochrony zabytków jednostki organizacyjnej oraz w gminnym, powiatowym, wojewódzkim i krajowym planie ochrony zabytków. Powiatowy plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowuje starosta. Podlega on uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz właściwym terenowym organem obrony cywilnej na obszarze województwa. Plan ten jest integralną częścią planów obrony cywilnej i podlega corocznej aktualizacji w terminie do dnia 31 marca każdego roku, według stanu na dzień 31 grudnia roku poprzedniego.

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU WĄGROWIECKIEGO

4.1. Krajowa polityka w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019 – 2022

Najważniejszym w skali kraju dokumentem związanym z ochroną dziedzictwa kulturowego jest Krajowy Program Opieki nad Zabytkami. Dokument ten obejmuje lata 2019-2022. Został on przyjęty Uchwałą Nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. (M.P. z 2019 r. poz. 808). Program ten utworzono na podstawie przepisów art. 84 i art. 85 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840). Jest on głównym dokumentem strategicznym określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów. Organem odpowiedzialnym za koordynację, monitorowanie i ewaluację realizacji programu jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Głównym celem programu 2019 – 2022 jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Cel ten będzie realizowany przez trzy cele szczegółowe podzielone na kierunki działania, w ramach których wyznaczono i opisano planowane do realizacji zadania.

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego.

Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym:

- szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami;
- budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym;
- merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach;
- konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym:

- wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich;
- ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich;
- wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego;
- powołanie Centrum Architektury Drewnianej.
-

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami:

- upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu

zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).

Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego:

- podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych poprzez sprzyjanie intensyfikacji współpracy między opiekunami zabytków a właściwymi służbami i instytucjami.

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości:

- kampania społeczno – edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami;
- tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami:

- program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

Program 2019 – 2022 zawiera szczegółowy harmonogram realizacji wraz z planem finansowym, a także określa zasady jego zarządzania, monitoringu oraz cele ewaluacji.

4.2.Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004 – 2020

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 powstała w ramach opracowywania strategicznych dokumentów programowych rozwoju społeczno – gospodarczego państwa. Dokument został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r., a jego uzupełnienie obejmujące lata 2004 – 2020 w dniu 14 czerwca 2005 r. (*Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020*). Niniejsza strategia jest rządowym dokumentem tworzącym ramy polityki kulturalnej funkcjonującej w nowych warunkach gospodarki rynkowej, a także w kontekście wspólnoty Polski z Unią Europejską.

Misją strategii jest zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszanej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów.

W dokumencie tym sformułowano cel nadrzędny jakim jest zrównoważenie rozwoju kultury w regionach oraz cele uzupełniające:

- wzrost efektywności zarządzania sferą kultury;
- zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju kultury;
- wzrost udziału kultury w PKB;
- zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków;
- modernizacja i rozbudowa infrastruktury kultury;

- wzrost uczestnictwa w kulturze;
- rozwój szkół artystycznych i zwiększenie liczby godzin edukacji kulturalnej w programach szkolnych;
- efektywna promocja twórczości;
- promocja polskiej kultury za granicą;
- ochrona własności intelektualnej i walka z piractwem;
- wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury;
- rozwój przemysłów kultury (kinematografia, media, design, wydawnictwa, fonografia).

Instrumentem realizacji strategii w zakresie zagadnień związanych z zabytkami i dziedzictwem kulturowym jest Narodowy Program Kultury *Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego* oraz Program Operacyjny *Dziedzictwo kulturowe*.

Celem Narodowego Programu Kultury *Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego* jest poprawa stanu i dostępności zabytków poprzez tworzenie warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków, kompleksową rewaloryzację zabytków i ich adaptację na cele społeczne, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości, tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych, promocję polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą, wzmocnienie zasobów ludzkich w sferze ochrony zabytków, podnoszenie świadomości społecznej dotyczącej dziedzictwa kulturowego, zabezpieczenie zabytków i archiwaliów przed nielegalnym wywozem za granicę.

Z kolei w Programie Operacyjnym *Dziedzictwo kulturowe* wyznaczone zostały dwa priorytety: rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych oraz rozwój kolekcji muzealnych. Podstawowym celem priorytetu pierwszego jest poprawa stanu zachowania zabytków, zwiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego, kompleksowa rewaloryzacja zabytków, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji oraz zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę. Priorytet drugi koncentruje się na zadaniach związanych z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu rozwoju muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

4.3. Wojewódzka polityka w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego.

4.3.1. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego na lata 2021-2024.

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Wielkopolskiego na lata (2021-2024) przyjęty został uchwałą nr XXXVII/714/21 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia (20 grudnia 2021 r.) (Dz. Urz. Woj. Wielkopolskiego z 2022 poz. 58)

Głównym zamierzeniem niniejszego programu jest określenie warunków organizacyjnych i finansowych w zakresie leżącym w kompetencjach Samorządu Województwa Wielkopolskiego, służących polepszeniu stanu zachowania zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz

krajobrazu kulturowego Wielkopolski. Celem działania Samorządu Województwa jest zharmonizowanie polityki ochrony przestrzeni kulturowej z polityką rozwoju regionalnego i strategią zrównoważonego zagospodarowania województwa. Priorytet stanowi kontynuacja i intensyfikacja działań polegających na ochronie przestrzeni kulturowej oraz wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla wzmocnienia tożsamości regionalnej, integracji społecznej, a także promocji regionu i rozwoju gospodarczego.

W programie sformułowano następujące cele, które wynikają z art. 87 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

Zahamowanie procesów degradacji zabytków, poprawa ich stanu zachowania oraz optymalizacja skuteczności systemu ochrony dziedzictwa materialnego i niematerialnego województwa wielkopolskiego

- Podjęcie działań mających na celu poprawę stanu zachowania zabytków (monitorowanie i aktualizacja wiedzy na temat stanu zachowania, potrzeb remontowych i inwestycji w obiektach zabytkowych znajdujących się w posiadaniu i użytkowaniu Samorządu Woj. Wielk. lub jego jednostek organizacyjnych, planowanie i podejmowanie zadań w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami ruchomymi i nieruchomymi znajdujących się w posiadaniu i użytkowaniu Samorządu Woj. Wielk. lub jego jednostek organizacyjnych, zapewnienie w budżecie Samorządu Województwa środków finansowych na prowadzenie prac konserwatorskich lub robót budowlanych zabytków)
- Wspieranie ochrony zabytków archeologicznych (kontynuacja oraz planowanie badań archeologicznych przez instytucje podległe Samorządowi)
- Popularyzowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego (organizacja konkursów upowszechniających wiedzę na temat regionalnego niematerialnego dziedzictwa kulturowego, wspieranie działalności edukacyjnej, upowszechnieniowej i kulturalnej obejmującej niematerialne dziedzictwo Wielkopolski, wpieranie badań nad historią i dziedzictwem niematerialnym, wspieranie tworzenia repozytoriów ze szczególnym uwzględnieniem technik cyfrowych, promowanie regionalnych zespołów muzycznych i folklorystycznych, rzemieślników oraz artystów ludowych)
- Monitoring i aktualizacja uregulowań prawnych oraz dokumentów strategicznych i planistycznych w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami (uwzględnienie w wojewódzkich dokumentach strategicznych i planistycznych wytycznych zapewniających ochronę wartościowych elementów krajobrazu kulturowego, uwzględnienie dziedzictwa kulturowego w obrębie planowania rozwoju powiązań komunikacyjnych również w wymiarze międzywojewódzkim, zapobieganie zagrożeniu dla cennych krajobrazów kulturowych przez nadmierną ekspansję inwestycyjną)/

Budowanie tożsamości regionalnej i narodowej oraz świadomości społecznej mieszkańców Wielkopolski w oparciu o wartości dziedzictwa kulturowego

- Wspieranie programów i projektów edukacyjnych popularyzujących dziedzictwo kulturowe oraz wzmacniających kompetencje kulturowe (wsparcie nowoczesnej oferty edukacyjnej kształtującej świadomość regionalną, opartej na wykorzystaniu zabytków, tradycji i dziedzictwa kulturowego, stwarzanie warunków współpracy pomiędzy szkołami a instytucjami kultury Samorządu Województwa, wspieranie konkursów adresowanych do młodzieży dających możliwość poznania regionalnego dziedzictwa kulturowego, wspieranie wydarzeń cyklicznych związanych z lokalnymi historiami Wielkopolski, wspieranie publikacji regionalnych popularyzujących dziedzictwo kulturowe jako element wzmacniający poczucie tożsamości)
- Wspieranie inicjatyw związanych z upamiętnianiem Powstania Wielkopolskiego oraz popularyzacji i upowszechniania wiedzy na jego temat (podejmowanie działań zmierzających do wyeksponowania obiektów związanych z Powstaniem Wielkopolskim, podejmowanie i wspieranie inicjatyw związanych z ochroną miejsc pamięci dotyczących Powstania, wspieranie publikacji związanych z Powstaniem, wspieranie projektów edukacyjnych w tym konkursów i wydarzeń cyklicznych i jednorazowych związanych z Powstaniem Wielkopolskim)
- Stwarzanie warunków dla opieki nad dziedzictwem materialnym i niematerialnym w duchu partycypacji społecznej (wspieranie projektów zgłaszanych przez stowarzyszenia, fundacje, organizacje pozarządowe i inne podmioty które prowadzą działania popularyzatorskie i edukacyjne popularyzowanie idei społecznej opieki nad zabytkami i jej znaczenia w kształtowaniu kapitału społecznego wspólnot lokalnych).

Włączenie materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego w rozwój społeczny, kulturowy i ekonomiczny województwa

- Wsparcie zagospodarowania, adaptacji i wykorzystania zabytków i dziedzictwa niematerialnego na cele kulturalne, turystyczne lub społeczne (propagowanie rozwoju turystyki w obiektach zabytkowych poprzez wspieranie turystyki kulturowej i rekreacyjnej, promowanie istniejących szlaków kulturowych oraz tworzenie nowych jako istotnych działań dla promocji regionu, wspieranie działań prowadzących dla rozszerzenia listy miejsc objętych statusem Pomnika Historii oraz promowania miejsc posiadających taki status, propagowanie idei tworzenia parków kulturowych jako zintegrowanych form ochrony krajobrazu i lokalnych wartości kulturowych, wspieranie rozwoju turystyki związanej z pamięcią o Powstaniu Wielkopolskim)
- Wzmocnienie działań związanych z rozwojem usług turystycznych (promowanie zabytków poprzez wsparcie dla publikacji i wydawnictw popularyzujących szlaki kulturowe oraz obiekty zabytkowe znajdujące się na szlakach lub w ich pobliżu, wspieranie publikacji dotyczących dziedzictwa niematerialnego, promowanie rozwoju gospodarstw agroturystycznych w zabytkowych obiektach budownictwa wiejskiego).
- Wspieranie dawnych rzemiosł, ginących zawodów i form twórczości charakterystycznych dla województwa (promowanie twórczości, wytworów, dzieł i aktywności lokalnych rzemieślników, artystów ludowych, muzyków oraz zespołów muzycznych i folklorystycznych, a także twórców inspirowanych się twórczością lokalną i regionalną, wsparcie dla inicjatyw związanych z pokazami dawnych rzemiosł, technik, działań twórczych,

zaangażowanie instytucji kultury Samorządu Wielkopolskiego w działania edukacyjne, popularyzatorskie i upowszechnieniowe)

Rozwijanie przedsięwzięć ułatwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

- Włączanie zabytków w procesy gospodarcze (wzmacnianie infrastruktury kultury poprzez rozwój instytucji kultury oraz rozwój i promocję produktów turystyki kulturowej, wspieranie inicjatyw gospodarczych związanych z wytwarzaniem produktów regionalnych oraz wprowadzeniem ich do obrotu, wspieranie powstawania miejsc pracy związanych z udostępnianiem zabytków, edukacją kulturową oraz interpretacją dziedzictwa, popularyzowanie działalności związanej z konserwacją, restauracją oraz dokumentacją zabytków).
- Włączenie cyfryzacji do ochrony i opieki nad zabytkami (wspieranie cyfryzacji i digitalizacji zasobów dziedzictwa kulturowego poprzez rewitalizację projektów im poświęconych, a także poprzez rozwijanie kompetencji cyfrowych i upowszechnienie dobrych praktyk).

Podejmowanie i określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych

- Udostępnianie obiektów zabytkowych (popularyzowanie wśród właścicieli obiektów idei powszechnej dostępności obiektów zabytkowych z uwzględnieniem dostępności osób ze szczególnymi potrzebami, prowadzenie działalności wydawniczej mającej na celu wzrost społecznej świadomości znaczenia obiektów zabytkowych jako powszechnie dostępnego dobra wspólnego).
- Wskazywanie potencjalnych źródeł finansowania (publikowanie na stronach Urzędu Marszałkowskiego informacji o możliwościach ubiegania się o dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach, publikacja o funduszach ze środków Unii Europejskiej, publikowanie informacji o możliwościach dotacji w Monitorze Wielkopolskim).

4.3.2. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku

Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku jest dokumentem opracowanym przez Samorząd Województwa Wielkopolskiego i przyjętym przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego uchwałą nr XVI/287/20 dnia 27 stycznia 2020 r.

Strategia określa nowy model rozwoju regionalnego. Celem generalnym jest kreowanie wzrostu gospodarczo - społecznego województwa z uwzględnieniem dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego w celu zapewnienia swoim mieszkańcom dobrych warunków życia, pracy i wypoczynku na całym obszarze.

Jednym z celów operacyjnych Strategii jest rozwój kapitału społecznego i kulturowego regionu realizowany poprzez kształtowanie i wzmacnianie postaw prospołecznych, równościowych, innowacyjnych, w tym innowacji społecznych, wzmacnianie potencjału kulturowego i infrastruktury kultury oraz rozwój przemysłu czasu wolnego, w którym dużą rolę odgrywać ma odpowiednie wykorzystanie potencjału obszarów wiejskich oraz szlaków turystyki kulturowej.

Wielkopolskę wyróżnia bogactwo dziedzictwa kulturowego. Dla zachowania tradycji i tożsamości kulturowej mieszkańców oraz utrzymania materialnego dorobku kultury

i dziedzictwa regionu, ale także dla zwiększenia udziału mieszkańców w kulturze oraz wzmocnienia atrakcyjności inwestycyjnej i turystycznej województwa niezbędne jest wsparcie inwestycji w obszarze kultury m.in. poprzez:

- rozwój wielkopolskich instytucji kultury – celem działań w ramach projektu będzie wsparcie funkcjonowania wielkopolskich instytucji kultury na jak najwyższym poziomie (inicjatywy związane z rozwojem m. in. wielkopolskich teatrów, muzeów i bibliotek);
- rozwój i promocja produktów turystyki kulturowej w Wielkopolsce ze szczególnym uwzględnieniem Szlaku Piastowskiego – celem projektu jest zachowanie, ochrona, promowanie i dalszy rozwój znaczącego potencjału turystyki kulturowej Wielkopolski, opartej głównie na szczególnej roli regionu w historii Polski, w tym szlaków turystyki kulturowej, zwłaszcza Szlaku Piastowskiego ze względu na jego rangę i znaczenie historyczne.

4.3.3. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Wielkopolskiego. Wielkopolska 2020+ uchwalony został przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego uchwałą nr V/70/19 z dnia 25 marca 2019 r. (Dz. Urz. Woj. Wielkopolskiego z 2019 r. poz. 4021).

Niniejszy plan jest najważniejszym dokumentem Samorządu Województwa Wielkopolskiego określającym politykę przestrzenną w granicach administracyjnych regionu. Określa on model rozwoju przestrzennego, cele polityki przestrzennej i kierunki zagospodarowania przestrzennego województwa oraz rozmieszczenie inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym, a także zasady zagospodarowania obszarów funkcjonalnych.

Nowym wymiarem polityki przestrzennej jest wprowadzenie planowania funkcjonalnego na obszarach charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i celami rozwoju. Wyznaczenie granic obszarów funkcjonalnych oraz określenie zasad ich zagospodarowania służyć ma przede wszystkim koordynacji działań podejmowanych przez różne podmioty na terenie występowania szczególnych zjawisk i problemów przestrzennych. Podstawowym celem *Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Wielkopolskiego. Wielkopolska 2020+* jest stworzenie podstaw dla zachowania lub przywracania ładu przestrzennego i zapewnienia zrównoważonego rozwoju Wielkopolski.

Określone w planie zasady zagospodarowania przestrzennego obszarów funkcjonalnych, stanowiące uszczegółowienie kierunków zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru województwa, powinny być uwzględnione w dokumentach planistycznych szczebla lokalnego.

Realizacja polityki przestrzennej i kierunków zagospodarowania przestrzennego na poziomie regionalnym prowadzona będzie poprzez działania samorządu województwa polegające w szczególności na:

- określeniu preferencji dla zróżnicowanych form rozwoju społeczno-gospodarczego;
- wdrożeniu zasad ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego, kulturowego i krajobrazu;

- zabezpieczeniu możliwości realizacji inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym, zwłaszcza w zakresie systemów transportowych i infrastrukturalnych;
- uwzględnieniu wymagań wynikających z potrzeb obronności i bezpieczeństwa publicznego.

Plan zawiera charakterystykę zasobów dziedzictwa kulturowego z uwzględnieniem obiektów uznanych za najbardziej wartościowe w skali kraju i Europy (obiekty z Listy Dziedzictwa Europejskiego i Pomniki Historii), zabytków nieruchomych, ruchomych oraz archeologicznych, obszarów cennych kulturowo, szlaków kulturowych, obiektów kultu religijnego, miejsc pamięci narodowej, instytucji kultury, wydarzeń kulturalnych i niematerialnego dziedzictwa kultury. W planie opisano również zjawiska zagrażające zachowaniu zabytków i utrudniające dostęp do dziedzictwa kulturowego.

Model rozwoju przestrzennego województwa oparto na koncepcji zakładającej wspieranie biegunów wzrostu, czyli obszarów o najwyższym potencjale społeczno-gospodarczym, które stanowią źródło czynników rozwoju, wraz z równoczesnym wzmocnieniem obszarów otaczających. Dla realizacji ww. modelu rozwoju sformułowano osiem celów polityki przestrzennej:

- Kształtowanie spójnej przestrzeni osadniczej.
- Ochrona walorów przyrodniczych.
- Kształtowanie i racjonalne gospodarowanie zasobami środowiska przyrodniczego.
- Ochrona potencjału kulturowego i krajobrazu oraz rozwój konkurencyjnych form turystyki i rekreacji.
- Poprawa dostępności komunikacyjnej województwa.
- Rozwój efektywnej i innowacyjnej infrastruktury technicznej.
- Zapewnienie bezpieczeństwa publicznego i przeciwdziałanie zagrożeniom.
- Zrównoważony rozwój rolnictwa.

Plan zakłada, że „potencjał kulturowy i charakterystyczny krajobraz regionu stanowią istotne elementy rozwoju i wzrostu identyfikacji Wielkopolski w skali kraju i Europy, są również ważnym czynnikiem kształtowania poczucia tożsamości narodowej i regionalnej mieszkańców. Działania w tym zakresie wpłyną na podniesienie jakości przestrzeni, a tym samym na poprawę warunków życia mieszkańców i wymierne korzyści społeczno-gospodarcze. Priorytetem polityki przestrzennej w zakresie środowiska kulturowego będzie kształtowanie głównego obszaru kulturotwórczego w oparciu o strategiczne pasmo kulturowe Wielkopolski – Szlak Piastowski wraz z głównymi punktami węzłowymi w Poznaniu, Gnieźnie i Kaliszu, ze szczególnym podkreśleniem roli miejscowości, które uznaje się za pierwsze stolice wczesnopiastowskiej Polski w Poznaniu, Gnieźnie, na Ostrowie Lednickim oraz w Gieczu i Grzybowie. Niemniej istotnym aspektem działań będzie zachowanie innych obiektów i obszarów cennych kulturowo oraz wzmocnianie działań ochronnych w ich obrębie. Dotyczyć one będą zarówno ochrony pojedynczych obiektów, jak i całych układów przestrzennych miast i wsi oraz innych obszarów cennych kulturowo, a także poprawy jakości całej przestrzeni kulturowej regionu. Bogactwo

przestrzeni Wielkopolski wymaga ponadto podjęcia działań na rzecz kompleksowej ochrony terenów najcenniejszych pod względem przyrodniczym i kulturowym oraz kształtowania harmonijnego krajobrazu na całym obszarze województwa. Polityka przestrzenna ukierunkowana zostanie zatem na zachowanie i utrzymanie naturalnych i kulturowych walorów środowiska. Priorytetem zagospodarowania przestrzennego województwa w zakresie krajobrazu będzie ochrona obszarów o najwyższych walorach środowiska przyrodniczego i kulturowego. Kluczowym elementem określenia działań ochronnych będzie identyfikacja krajobrazów priorytetowych, które zostaną określone w ramach audytu krajobrazowego dla województwa wielkopolskiego. Audyt krajobrazowy przeprowadzony zostanie w celu zinventaryzowania zasobów krajobrazowych regionu. Na podstawie ich oceny wyznaczone zostaną krajobrazy priorytetowe, które ze względu na swoje walory powinny zostać zachowane i chronione. Bogactwo kulturowe i przyrodnicze Wielkopolski stwarza możliwość rozwoju konkurencyjnych form turystyki i rekreacji w oparciu o wyjątkowe i specyficzne potencjały.”

Dla osiągnięcia przedmiotowego celu polityki przestrzennej określono następujące kierunki zagospodarowania przestrzennego województwa wraz ze szczegółowym opisem działania w celu ich realizacji:

- wzmacnianie tożsamości narodowej i regionalnej (poprzez kształtowanie głównego obszaru kulturotwórczego – Szlaku Piastowskiego, zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego, poprawę jakości przestrzeni kulturowej i krajobrazu, rozwój instytucjonalnej działalności kulturalnej);
- rozwój zróżnicowanych form turystyki i rekreacji (poprzez zwiększenie atrakcyjności obszarów wizerunkowych dla rozwoju zróżnicowanych form turystyki, rozwój turystyki kulturowej, kwalifikowanej, wypoczynkowej, biznesowej, poprawę obsługi ruchu turystycznego).

W ramach terytorializacji polityki rozwoju plan wyznacza obszary funkcjonalne. Dokument zawiera ich charakterystykę oraz określa sformułowane w stosunku do nich cele polityki przestrzennej i zasady zagospodarowania przestrzennego.

5. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO POWIATU WĄGROWIECKIEGO

5.1. Rys geograficzno – historyczny powiatu wągrowieckiego

Powiat wągrowiecki jest umiejscowiony w Wielkopolsce, jako jeden z większych powiatów, gdyż jego powierzchnia wynosi aż 1040,8 km². Leży w północno - wschodniej części Województwa Wielkopolskiego, na przecięciu Szlaku Piastowskiego ze Szlakiem Cysterskim.

W skład Powiatu Wągrowieckiego wchodzi 7 gmin, które zamieszkuje ponad 70 tysięcy mieszkańców, w tym jedna gmina miejska, dwie miejsko-wiejskie oraz cztery wiejskie:

- Miasto Wągrowiec,
- Miasto i Gmina Skoki,
- Miasto i Gmina Gołańcz,

- Gmina Damasławek,
- Gmina Mieścisko,
- Gmina Wapno,
- Gmina Wągrowiec.

Obszar, który zajmuje obecnie Powiat Wągrowiecki to w zdecydowanej części historyczno – etnograficzna kraina Pałuki. Odrębność Pałuk widoczna jest w etnograficznym obliczu regionu. Jest to obszar przejściowy pomiędzy większymi regionami Wielkopolski, Pomorza i Kujaw. W XV wieku kronikarz Jan Długosz opisując bieg rzeki Wełny stwierdził, że oddziela ona Pałuki od Wielkopolski, informacja ta potwierdza jego zdecydowaną odrębność. Charakteryzował się on występowaniem odrębnych obyczajów ludowych, elementów gwary, budownictwa i stroju.

Ślady osadnictwa na opisywanym terenie sięgają czasów mezozolitu, kiedy to, po ostatnim zlodowaceniu, pojawiła się tu ludność koczownicza. „Łowcy reniferów” swoje obozowiska zakładali w pobliżu rzek. Z okresu tego zachowały się liczne stanowiska archeologiczne – a najciekawsze jest w Międzylesiu (gm. Mieścisko). Starożytność to czas ludności osiadłej, karczującej tereny leśne, zajmującej się uprawami i hodowlą zwierząt. Często osiedlali się na skraju jezior i rzek. Świadectwa archeologiczne tego okresu wskazują na obecność ludów będących pod wpływem tzw. kultury łużyckiej. W granicach gminy Damasławek znajduje się najciekawsze w regionie świadectwo zamieszkania ludności osiadłej, o wysokim stopniu kultury materialnej, w postaci okazałego grodziska w Smuszewie. Zachowały się tutaj ślady wczesnośredniowiecznej osady otwartej, drewnianego grodu otoczonego w IX w. wałem i fosą. Według niektórych historyków właśnie w Smuszewie mieściła się pierwotnie główna siedziba rodu Pałuków.

Bogactwo świadectw prehistorii w krajobrazie inspirowało do licznych badań na tych terenach, już w wiekach odległych. Sam Jan Długosz w kronice napisanej w XV wieku pisał o „cudzie natury” – rosnących w ziemi garnkach w miejscowości Kozielsko. A były to popielnice grobowe znajdowane na pobliskich polach. W wieku XIX aktywne i pionierskie badania kultury łużyckiej prowadził mieszkający w Czeszewie Karol Libelt.

Słowianie pojawili się w dolinie rzeki Wełny we wczesnym średniowieczu. Dowodzi tego obecność grodu w Łeknie z VII wieku. Wykopaliska na lewym brzegu jeziora Łekneńskiego dowiodły, że funkcjonowały tu kolejno: gród plemienny, gród państwowy, klasztor cysterski i kaplica cmentarna. Od połowy X wieku tereny dorzecza Wełny związane były z państwem Mieszka I i odegrały znaczącą rolę w budowaniu podstaw wczesnopiastowskiej Polski. Na przełomie X i XI wieku pojawił się tu obiekt sakralny wraz z romańską rotundą. W czasach panowania Bolesława Chrobrego głównym grodem na tym obszarze było Łekno, w którym powstał jeden z najstarszych kościołów w Wielkopolsce (rotunda) Łekneński Komplex Osadniczy jest wyjątkową wartością na mapie kulturowej Polski – w 1 poł. XII w. Zbylut z rodu Pałuków lokował w Łeknie klasztor cystersów, uważany obecnie za najstarsze opactwo na ziemiach polskich. Po jego dawnej świetności zachowały się tylko kamienne ślady¹.

¹ Andrzej M. Wyrwa, Grody na stanowisku Ł3 w Łeknie i ich chronologia, w: *Studia i materiały do dziejów Pałuk*, tom VI, Warszawa 2006, [ISBN 83-7181-425-9](https://www.isbn.org/978-83-7181-425-9); 978-83-7181-425-9.

Ziemia wągrowiecka jest znana ze swej bogatej historii ściśle związanej z cystersami, którzy wywarli duży wpływ na jej rozwój. Początki Wągrowca związane są z ekspansją terytorialną cystersów sprowadzonych ok. 1142 roku do Łekna, leżącego nieopodal Wągrowca. W roku 1319 opat Gotszalk dokonał zakupu od Sędziwoja z Zarembów obszaru ziemi znajdującej się w rozlewiskach Warty i Nielby. W związku z tym na naszym obszarze zaczęły pojawiać się budowle cystersów. Osada Wągrowiec zaczęła się rozrastać i już w roku 1381 posiadała młyn, tamę i kościół parafialny. Na ten okres przypadają pierwsze wzmianki o Wągrowcu jako mieście.

Ważniejsze daty z historii ziem Powiatu Wągrowieckiego:

- **1797r.** Wągrowiec stał się królewskim miastem pruskim, w bardzo krótkim czasie utworzono powiat wągrowiecki, w granicach którego znalazły się m.in. Gołańcz, Skoki, Rogoźno, Łekno i Mieścisko. Wągrowiec zyskał rangę miasta powiatowego z urzędem starosty (Landrat).
- **1807r.** Powiat Wągrowiecki wszedł w skład departamentu poznańskiego Księstwa Warszawskiego.
- **1815r.** Po utworzeniu Wielkiego Księstwa Poznańskiego włączony został do rejencji bydgoskiej.
- **1818r.** Część powiatu przyłączono do powiatów szubińskiego, chodzieskiego i mogileńskiego.
- **1887r.** Nowy podział administracyjny Wielkiego Księstwa Poznańskiego, część wschodnią Powiatu Wągrowieckiego włączono do powiatu żnińskiego.
- **1918/19r.** Powstańcy wielkopolscy wyzwolili Powiat Wągrowiecki, Wągrowiec nadal pozostał ośrodkiem administracji powiatowej.
- **1939r.** W maju utworzono Batalion Obrony Narodowej „Wągrowiec” w celu ochrony nadgranicznych rejonów powiatu.
- **1939r.** 8 września powiat wągrowiecki został włączony do regencji inowrocławskiej. 26 października władzę przejęła w pełni niemiecka administracja cywilna.
- **1945r.** 22 stycznia okupacyjna administracja niemiecka ostatecznie opuściła Wągrowiec, rozpoczęło się tworzenie polskiej administracji powiatowej. W lipcu utworzono 6 gminnych i 3 miejskie rady narodowe. Powołano wiele instytucji obejmujących cały powiat m.in. w listopadzie utworzono Powiatowy Ośrodek Zdrowia oraz Stację Opieki nad Matką i Dzieckiem.
- **1955r.** Nastąpiła kolejna reorganizacja administracji państwowej, powiat podzielono na 33 rady narodowe.
- **1975r.** W wyniku kolejnej reformy administracyjnej kraju zlikwidowano powiaty. Większą część dawnego Powiatu Wągrowieckiego włączono do województwa pilskiego a pozostałą do województwa poznańskiego.

- **1990r.** Wprowadzono Urzędy Rejonowe jako delegatury administracji wojewódzkiej w terenie. Wągrowiec stał się siedzibą rejonu.
- **1999r.** 1 stycznia ponownie utworzono Powiat Wągrowiecki².

Zaznaczyć należy, iż właśnie w Powiecie Wągrowieckim – w mieście Wągrowiec urodził się ks. Jakub Wujek, jezuita, teolog, autor pierwszego i najbardziej znanego przekładu Biblii na język polski. Ponadto wśród znanych osobowości pochodzących ze stolicy powiatu jest Adam z Wągrowca, cysters, organista w kościołach w Wągrowcu i Łądzie, znakomity kompozytor muzyki organowej. Tutaj też swoją młodość spędził pisarz Młodej Polski, Stanisław Przybyszewski.

W Powiecie Wągrowieckim znajdują się również liczne obiekty sakralne, a wśród nich najstarszy, o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej i zabytkowej drewniany kościół p.w. św. Mikołaja w Tarnowie Pałuckim.

Nasz powiat obfituje w przyjazne środowisko, liczne jeziora i lasy, a dobrze oznakowane ścieżki piesze i szlaki rowerowe, baza noclegowa, stwarzają wspaniałe warunki do wypoczynku oraz uprawiania sportów wodnych i turystyki rowerowej. Jeziora Powiatu Wągrowieckiego wypełniają różne gatunki ryb i stanowią raj dla wędkarzy. Dodatkowo miłośników przyrody zachwycą rezerwat leśny „Dębina”, położony zaledwie niedaleko Wągrowca. Tworzą go blisko 300 - letnie dęby, a wśród nich uznany za pomnik przyrody Dąb Korfante, jak również lipy, wiązy, klony, buki, jawory. Natomiast w chronionych gatunkach roślin znajdują się gniazda czapli siwej i sokoła wędrownego. Atrakcją przyrodniczą naszego powiatu są bez wątpienia krzyżujące się rzeki Welna i Nielba, które tworzą niecodzienne zjawisko hydrograficzne, zwane potocznie bifurkacją.

Powiat Wągrowiecki jest bardzo rozwinięty pod względem oświatowym posiadając bogatą ofertę szkół ponadgimnazjalnych, gdzie trzy szkoły ponadgimnazjalne znajdują się w samym mieście Wągrowcu, a dwie pozostałe w Mieście i Gminie Gołańcz oraz Gminie Damasławek. Bogata oferta edukacyjna współgra z nowoczesną bazą dydaktyczną, która wykorzystują szkoły wyższe mające swoje filie na terenie w mieście Wągrowcu.

Nadto na terenie powiatu umiejscowione są kompleksy sportowe do uprawiania różnych dyscyplin, w szczególności lekkoatletyki, tenisa, piłki nożnej, piłki ręcznej, nowoczesny obiekt sportowo-rekreacyjny „Aquapark”, gdzie prócz korzystania z kąpieli mieszkańcy mogą oddać się relaksowi w grocie solnej.

Ziemia wągrowiecka stawia na rozwój kulturalny, w szczególności młodzieży. Liczne imprezy kulturalne zachęcają się do poznania życia kulturalnego naszego regionu. W stolicy powiatu oraz wchodzących w jego skład gminach działają amatorskie teatry, chóry, młodzieżowe orkiestry dęte, liczne zespoły muzyczne, swoją twórczość rozwijają również artyści lokalni oraz twórcy ludowi. Bogate życie kulturalne w powiecie to w dużej mierze zasługa Muzeum Regionalnego, Miejskiego Domu Kultury i Szkoły Muzycznej w Wągrowcu, miejskich

² <http://archiwum.bip.wagrowiec.pl/INDEX5A0F.HTM?c=543>

i gminnych domów kultury oraz bibliotek, w tym w szczególności prężnie działających Powiatowej Biblioteki Publicznej w Wągrowcu oraz Ogniska Pracy Pozaszkolnej w Wągrowcu.

Reasumując wskazać należy, iż Powiat Wągrowiecki powstał 1 stycznia 1999 r. w wyniku reformy samorządowej. Jednakże do dnia dzisiejszego nadal się rozwija kontynuując tradycje struktur powiatowych. Obecnie jesteśmy jednym z 31 powiatów Województwa Wielkopolskiego, a nasz powiat bez wątpienia wybija się pod względem położenia geograficznego, bogactwa przyrodniczego i kulturowego.

5.2 Zabytki nieruchome

5.2.1. Charakterystyka krajobrazu kulturowego powiatu wągrowieckiego

Dziedzictwo kulturowe stanowi dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, jak również dorobek naszych czasów. Krajobraz kulturowy to przestrzeń ukształtowana w wyniku działalności człowieka zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze (art. 3 pkt. 14 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). W celu ochrony oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej cytowana wyżej ustawa przewiduje ochronę poprzez wpis do rejestru zabytków cennych kulturowo struktur przestrzennych – układów urbanistycznych i ruralistycznych oraz krajobrazów kulturowych (art. 6 ust. 1, pkt. 1 lit. a i b).

Wspólnym mianownikiem krajobrazu kulturowego powiatu wągrowieckiego są wpływy cystersów będących pierwszymi właścicielami ziem, na tym terenie oraz – w późniejszym okresie – włączenie tych terenów do Prus. Na szczególną uwagę zasługują parki, zespoły dworsko-pałacowe oraz obiekty architektury sakralnej oraz cmentarze. Mimo, że nie wszystkie wpisane są do rejestru zabytków, w całości tworzą jednak charakterystyczny krajobraz kulturowy związany z regionem.

5.2.1.1. Obszarowe wpisy do rejestru zabytków

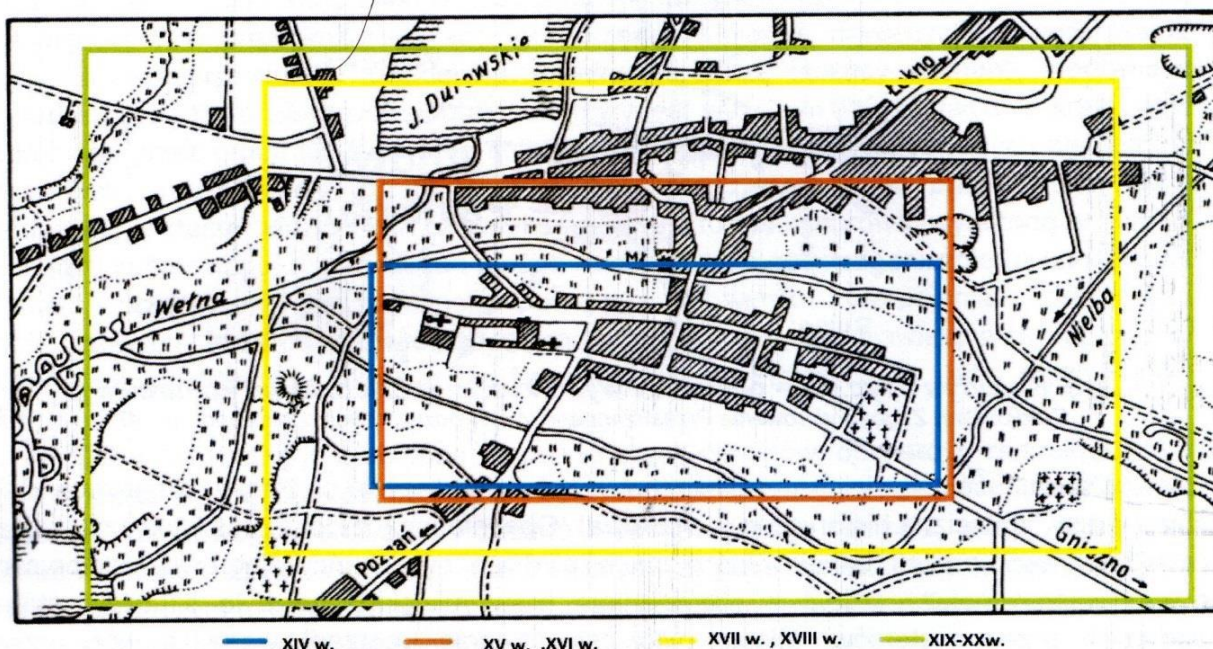
Na terenie powiatu wągrowieckiego znajdują się dwa układy urbanistyczne wpisane do rejestru zabytków: Wągrowiec i Łekno.

- Miasto Wągrowiec – układ urbanistyczny Miasta Wągrowca wpisany do rejestru zabytków pod numerem 436/Wlkp/A z 12.12.2006 r.

Historyczny układ urbanistyczny Miasta Wągrowca świadczy o kolejnych fazach rozwoju historycznego układu przestrzennego. W obszarze zabudowy należy wyróżnić zabytkowe założenia klasztorne, układy urbanistyczne Starego i Nowego miasta oraz zabudowę północnej części miasta którą tworzą elewacje budynków przy ulicy Kościuszki. Obszar ten obejmuje następujący teren: od strony północnej jest to ulica Kościuszki łącząca się prostopadłe z ulicami Cysterską od zachodu i Kolejową od wschodu. Poprzez ulice Bydgoską, Wojska Polskiego oraz Pocztową zyskują one połączenie z założonym na planie trapezu Rynkiem, od którego z kolei odchodzą ulice Wojska Polskiego, Bydgoska i Aleja Jana Pawła II dochodząca do krańcowej ulicy

tej części czyli Gnieźnieńskiej. Zachodnią granicę układu wyznacza międzyrzecze Welny i Nielby na ulicy Klasztornej, wschodnią ulica Jankowska, a południową – Berdychowska. Obszar ten charakteryzuje się dużą koncentracją, w stosunku do pozostałej części miasta obiektów zabytkowych, ujętych w gminnej ewidencji zabytków³.

Dynamika rozwoju osadnictwa na terenie Wągrowca **(za Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta Wągrowca na lata 2013-2016)**

- Łekno 1584r. układ urbanistyczny wpisany do rejestru zabytków pod numerem 587 z 27.09.1988r.

Na mapie kulturowej Polski Łekno stanowiło jeden z najważniejszych punktów osadniczo – kulturowych. Badania archeologiczne wskazują, że początki osadnictwa na tym terenie pochodzą sięgają schyłku paleolitu (12-8 tys. lat p.n.e.) we wczesnym średniowieczu Łekno stanowiło jeden z najważniejszych ośrodków osadniczych na Ziemi Pałuckiej. W I połowie XII w./ Zbylut z rodu Pałuków lokował w Łeknie klasztor cystersów, uważany obecnie za najstarsze opactwo na ziemiach polskich. Przez całe średniowiecze na obszarze dzisiejszego Łekna kształtował się drugi ośrodek osadniczy. Pierwotnie była to osada targowa z rynkiem, karczmą i targowiskiem dla kupców, którzy przybywali tu, gdyż miejscowość leżała na ważnym szlaku handlowym. W drugiej połowie XIV w. rozwinęło się tu miasto funkcjonujące do 1888r., kiedy to Łekno stało się osadą typu wiejskiego. Urbanistyczny układ Łekna został całości wpisany do rejestru zabytków⁴.

³ Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta Wągrowiec na lata 2021-2024.

⁴ Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wągrowiec na lata 2021-2024

https://www.taraka.pl/grod_lekno_historia_potegi

https://www.taraka.pl/grod_lekno_historia_potegi

5.2.1.2. Inne elementy krajobrazu

Układy urbanistyczne nie wpisane do rejestru zabytków.

Oprócz wyżej wymienionych na terenie powiatu wągrowieckiego zachowały się inne cenne historyczne układy urbanistyczne.

- Mieścisko

Pierwsza wzmianka historyczna o Mieścisku pochodzi z 1340 r., kiedy to miejscowość powstała na dużej polanie w puszczy Gola, była osadą królewską. W zachowanych dokumentach, które potwierdzają, iż w 1436 r. Mieścisko było już miastem. Obecna nazwa miejscowości ukształtowała się pod koniec XVI wieku. W czerwcu 1474 r. król Kazimierz Jagiellończyk nadał Mieścisku prawo magdeburskie.

Zachowane dziedzictwo materialne miejscowości tworzą: zachowany układ urbanistyczny, liczne budynki mieszkalne, szkoła, kościół, dworzec (nieczynny) wraz z budynkami pokolejowymi, cmentarze (katolicki, ewangelicki, żydowski), budynki użyteczności publicznej: posterunek policji, ob. dom, poczta, ob. dom, kasa oszczędnościowa, ob. dom, budynek obecnej poczty, zespół kolejowy z dawnym dworcem, a także dawny zespół młyna i pozostałości 3. zespołów folwarcznych. Aktualnie to największa miejscowość w gminie Mieścisko, którą zamieszkuje 2 423 osób (40,6% wszystkich mieszkańców Gminy Mieścisko)⁵.

Część układu urbanistycznego Mieściska z widocznym rynkiem

Źródło: www.wagrowiec.naszemiasto.pl

- Skoki

Historyczny układ urbanistyczny miasta Skoki, powstały od XVI do XIX wieku, nie jest wpisany do rejestru zabytków. Strefa ochrony układu urbanistycznego obejmuje obszar wyznaczony od zachodu i częściowo od północy korytarzem Małej Wełny, włącznie ze wzgórzem, na którym zlokalizowany jest dawny kościół ewangelicki. Od południa granicą strefy jest rów u podnóża wyniesienia, a od wschodu zabudowa ul. Ciastowicza wraz z założeniem pałacowo - parkowym. Najważniejsze obiekty układu urbanistycznego: rynku, zespołu kościoła parafialnego p.w. Św. Mikołaja Biskupa, zespołu dawnego kościoła ewangelickiego (obecnie p.w. Świętych Apostołów

⁵ Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Mieścisko na lata 2021-2024

Piotra i Pawła), zespołu pałacowo- parkowego, budynków użyteczności publicznej, obiektów przemysłu rolno- spożywczego⁶.

<https://www.gmina-skoki.pl/mieszkancy/miejscowosci/1790-skoki/>

- Damasławek

Początki Damasławka sięgają XIII w. W XIV w. Damasławka byli Damasławscy herbu Nałęcz – ród pochodzący od XII – wiecznego rycerza Domasława. W 1396 r. w zapiskach historycznych odnotowany został Andreas Domasłafszky, a w 1398 r. – Piotr Damasławski, jego brat - Witt oraz Filip Damasławski. W 1620 r. właścicielem dóbr ziemskich był niejaki Starski posiadający również majątek w pobliskim Starężynie. Ok. 1793 r. majątek należał już do Antoniego Kraszewskiego. W 1 poł. XIX w. osiedlili się tu Dłaleszyńscy, którzy prawdopodobnie wybudowali dwór oraz założyli park. Z końcem XIX w. we wsi folwarcznej Damasław odnotowuje się 156 mieszkańców w tym 22 ewangelików oraz 134 katolików. W 1846 r. właścicielem majątku ziem damasławskich był Józef Mroziński, w 1885 r. – Richard Mengel, który w 1910 r. sprzedał majątek Komisji Kolonizacyjnej. W latach okupacji wnętrza dworu zostały przebudowane na potrzeby armii hitlerowskiej. Ostatnimi dziedzicami Damasławka byli: Retz oraz Mengel. W 1910 r. posiadłości te zostały rozparcelowane. Spuścizną Retza jest obecny Zakład Mleczarski, zaś Mengla stara szkoła przy ul. Janowieckiej, która w swych początkach służyła za szkołę i dom modlitwy. W szybkim tempie wzrastały osady. Po parcelacji majątku (jeszcze przed 1920 r.) we wsi osiedlili się koloniści z Brandenburgii. W 1911 r. rozpoczęto budowę kościoła ewangelickiego na potrzeby nowych osadników. W przebudowanym dworze zamieszkał pastor. Budowa kościoła trwała jeszcze kilka lat. Dokończeniem prac zajęli się katolicy. W 1922 r. Urząd Ziemski oficjalnie przekazał ukończony kościół oraz dwór z parkiem władzom kościelnym. W 1923 r. założono tu parafię rzymsko-

⁶ Gminny program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Skoki na lata 2018-2021.

katolicką. W Damasławku wybudowano dworzec kolejowy wraz z budynkami mieszkalnymi dla pracowników kolei. Była to stacja węzłowa o większym znaczeniu, wyróżniona bryłą dworca z detalami architektonicznymi. W latach 20. XX w. w Damasławku wybudowano młyn.

Strukturę przestrzenną jednostki tworzą wsie: Damasławek (w części północnej) oraz Damasław (w części południowej), która jeszcze przed 1932 r. została przyłączona do Damasławka. Wtedy też Damasławek pisany był również jako Domasławek. Charakteryzowana jednostka nigdy nie otrzymała praw miejskich.

- Gołańcz

Miasteczko o bogatej 600 – letniej historii, położone w historycznej krainie zwanej Pałukami. Po raz pierwszy Gołańcz wymieniona została w 1222 r. jako Golanch, w dokumentach wymieniono ją jako jedną z wsi płacących dziesięcinę klasztorowi cystersów w Łeknie. W roku 1399 Gołańcz nazwana została miastem, a w dokumencie wspomina się o obywatelu miasta Gołańczy, mieszczaninie Sieciesławie. Od początku swego istnienia należała do rodu Pałuków-Gołańczewskich, a następnie do ich następców, tj. Grudzińskich, Smoguleckich, Flemingów, Przebendowskich, Malechowskich, Mielżyńskich, Czarneckich i Hutten – Czapskich. W długiej historii Gołańczy bywały okresy, że traciła prawa miejskie i ponownie je odzyskiwała. Była niszczone przez obcych najeźdźców i odbudowywana później przez jej mieszkańców i dziedziców. 1-3 maja 1656 roku, podczas najazdu szwedzkiego bohaterski opór stawiała 200-osobowa załoga miejscowego zamku złożona z miejscowej szlachty i chłopów. Zginęło wówczas w całej Gołańczy 425 osób, to 4 razy więcej niż w słynnej bitwie pod Racławicami. Gołańcz stawała się własnością kolejno rodów Flemingów, Przebendowskich, Malechowskich, Mielżyńskich, Czarneckich i Hutten-Czapskich. Mieszkańcy Gołańczy i najbliższej okolicy brali czynny udział w powstaniach narodowych, a szczególnie wyróżnili się w powstaniu wielkopolskim⁷.

5.2.2. Charakterystyka zabytków nieruchomych na terenie powiatu wągrowieckiego

Wspólnym mianownikiem krajobrazu kulturowego powiatu wągrowieckiego są wpływy cystersów będących pierwszymi właścicielami ziem, na tym terenie oraz – w późniejszym okresie – włączenie tych terenów do Prus. Na szczególną uwagę zasługują parki, zespoły dworsko-pałacowe oraz obiekty architektury sakralnej oraz cmentarze. Mimo, że nie wszystkie wpisane są do rejestru zabytków, w całości tworzą jednak charakterystyczny krajobraz kulturowy związany z regionem.

Miasto Wągrowiec – Spośród 289 obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków nieruchomych, 38 wpisanych jest do rejestru zabytków województwa wielkopolskiego. Te najcenniejsze objęte są ścisłą ochroną konserwatorską.

⁷ <https://pl.wikipedia.org/>

Na szczególną uwagę zasługuje **zespół klasztorny pocysterski**, składający się z kościoła klasztornego, klasztoru z wirydarzem, dziedzińca oraz bramy klasztornej i muru ogrodzeniowego. Zabudowania klasztorne wykończono w roku 1396 roku, wtedy to cystersi sprowadzili się do Wągrowcu (za P. Paliński „Powiat Wągrowiecki pod względem geograficzno-statystyczno-topograficzno-historycznym”, Media Expo, Poznań 2011), konsekracja głównego ołtarza miała miejsce w 1493 roku. Kościół pierwotnie zbudowany w stylu gotyckim, po pożarze w 1747 roku odbudowany został w stylu barokowym, zniszczony i podpalony ponownie w styczniu 1945 roku przez wycofujące się wojsko niemieckie. Obecny wygląd świątyni jest efektem odbudowy w latach 1946-1968. Dzisiaj jest to kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, nad którym opiekę sprawują oo. Paulini.

www.archidiecezja.pl

www.wagrowiec.eu

Kolejnym obiektem sakralnym ujętym w rejestrze jest **kościół parafialny pod wezwaniem św. Jakuba Apostoła**, położonym przy ul. Klasztornej. Kościół wybudowany został w 1587 roku w stylu późnogotyckim z renesansowymi szczytami, natomiast pierwsze wzmianki o obiekcie pochodzą z 1381 roku. Trójnawowa świątynia charakteryzuje się niewielkimi cylindrycznymi wieżyczkami na elewacjach szczytowych, a także licznymi przyporami. W kościele znajduje się późnorenesansowy ołtarz z XVI w.

Archidiecezja.pl

wielkopolskanieznana.wordpress.com

Wyróżnić należy także **kościół poewangelicki**, będący dzisiaj filialnym kościołem pw. św. Apostołów Piotra i Pawła, własnością parafii Wniebowzięcia NMP, wzniesionym w latach 1835-1837 w stylu klsycystycznym przy wsparciu króla pruskiego Fryderyka Wilhelma III. Jego charakterystycznym elementem są boniowane elewacje i duże, wysokie okna w opaskach. Z pierwotnego wyposażenia zachowały się organy, drewniane empory, kasetonowy strop i 3 dzwony.

Gminny program opieki nad zabytkami dla miasta Wągrowiec

Obiektem związanym pierwotnie z zakonem cystersów jest budynek przy ulicy Opackiej 15, tzw. „**Opatówka**”, pełniący pierwotnie funkcję siedziby opatów cysterskich. Został on zbudowany w końcu XVIII wieku w miejscu wcześniejszych zabudowań dworu opackiego z XVI w. Po kasacji klasztoru w 1835 roku znalazł się w rękach prywatnych, i wtedy prawdopodobnie do najstarszej części budynku dobudowano część zwaną „domem rybaka”. Do lat 70 XX. W. pełnił funkcje mieszkalne, a po wykupieniu przez miasto, od 1 października 1987 roku ma w nim siedzibę Muzeum Regionalne w Wągrowcu.

Wągrowiec.eu

Spośród budynków użyteczności publicznej wymienić należy zespół **Budynków Sądu Powiatowego** z 1901 roku, mieszczący się przy ulicy Kościuszki, składający się z budynku sądu i więzienia wzniesiony na potrzeby Królewskiego Sądu Powiatowego według typowego projektu dostosowanego do potrzeb wymiaru sprawiedliwości. Budynek składa się z trzech kondygnacji w użytkowym poddaszem zwieńczony sterczynami, o asymetrycznej elewacji frontowej z widniejącym na niej napisem IUSTITIA OMNIBUS FIAT.

Wągrowiec.sr.gov.pl

Wśród zabytków na terenie miasta pominąć nie można nekropolii. Z 7 zabytkowych cmentarzy przy kościołach klasztorным oraz farnym znajdują się dwa nieczynne, XV-wieczne cmentarze przykościelne, natomiast najstarszym z wciąż czynnych jest **cmentarz starofarny** założony prawdopodobnie w XVI w. To w jego obrębie znajduje się zespół kilkunastu rodzinnych grobowców datowanych na XIX wiek.⁸

Oknonawagrowiec.pl

⁸ Wszystkie opisy oparte są na Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta Wągrowiec na lata 2021-2024.

Gmina Wągrowiec

Bez wątpienia najbardziej znanym i najstarszym punktem osadniczo-kulturowym w skali kraju jest miejscowość Łekno. Badania archeologiczne wskazują, że początki osadnictwa na tym terenie sięgają schyłku paleolitu (12-8 tys. lat p.n.e.); natomiast w I połowie XII wieku ulokowany tu został klasztor cystersów, uważany za najstarsze opactwo na ziemiach polskich. Do rejestru wpisany jest obecnie układ urbanistyczny z 1584 roku. Ważniejsze zabytki na terenie gminy Wągrowiec to:

- **Drewniany Kościół pw. Św. Mikołaja w Tarnowie Pałuckim.** Zbudowany na kamiennych fundamentach w XIII wieku, natomiast obecna najstarsza konstrukcja datowana jest na 1371-1374 rok. Jest to jednonawowa budowla niewysoką wieżą z bogatą polichromią z ok. XVII w. wewnątrz. Na ścianach przedstawione są sceny z życia św. Małgorzaty, św. Mikołaja, scena Sądu Ostatecznego, adoracja Św. Trójcy oraz nad chórem postaci aniołów. Jest to najstarszy kościół drewniany w Polsce.

Regionwielkopolska.pl

- **Kościół pw. św. Piotra i Pawła w Łeknie**

Obecny późnogotycki kościół, wybudowany w całości z cegły palonej powstał w miejsce starego, drewnianego. Jest to trójnawowa świątynia z wielobocznie zamkniętym prezbiterium, przy którym znajduje się dawna kaplica św. Józefa ze szczytem wczesnorenesansowym. W skład wyposażenia budowli wchodzi także barokowy ołtarz główny z 1 poł. XVIII w. oraz późnorenesansowe sakramentarium z końca XVI w.

Wagrowiec.pl

- Interesującym obiektem jest bez wątpienia **Wiatrak Holender w Bracholinie**. Za rok powstania budowli przyjmuje się 1910. Wiatrak zbudowano z kamienia i cegły przypominającej te używane przez cystersów w swoich budowlach, jednak bardziej prawdopodobne jest, że wzniesli go Niemcy, którzy byli przesiedlani w te rejony podczas zaborów. Wyrabiano w nim śrut, mąkę i kaszę.

Wagrowiec.pl

- Innym ciekawym obiektem jest **Zespół Architektoniczny w Łaziskach**, w skład którego wchodzi kamienny grobowiec rotmistrza napoleońskich wojsk Franciszka Łakińskiego, wzniesiony w 1845 roku, wykonany z wyciosanych kamieni tworzących kształt piramidy oraz położona 60 m dalej zabytkowa kolumna z końca XVIII wieku. Jedną z legend głosi, że pod jej filarem pochowany jest koń rotmistrza, natomiast inna, że spoczywają tam bohaterowie polegli w obronie kraju.⁹

Wągrowiec.pl

⁹ Opisy według Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Wągrowiec na lata 2021-2024.

- Na terenie gminy Wągrowiec znajdują się również liczne wpisane do rejestru zabytków dwory oraz parki, między innymi:

- dwór w Czekanowie

Polskiezabytki.pl, Renia Szczepanek

- dwór w Grylewie

Wagrowiec.pl

- pałac w Łukowie

Polskiezabytki.pl, M.E. Wojciechowsky

- dwór w Przysiece

Wagrowiec.pl

- pałac w Redgoszczy

Wagrowiec.pl

Miasto i Gmina Gołańcz

Pośród zabytków rejestrowych na uwagę zasługuje **zamek kasztelański** w Gołańczy z XIV wieku, który stanowi wizytówkę miasta (ruiny zamku z odtworzonym dachem).

<https://golancz.pl/cms/22331>

Faza I (połowa XIV w. do 1 ćwierci XV w.) Na podstawie badań architektoniczno - archeologicznych wskazano najbardziej prawdopodobnego fundatora zamku, biskupa włocławskiego Macieja z Gołańczy (żyjącego w latach ok. 1285-1368), budowniczego licznych założeń rezydencjalno - obronnych, m.in.: zamków (we Włocławku i Raciążu) oraz murowanych dworów (w Górze i Ciechocinie).

Badania geomorfologiczne wykazały, że zamek wybudowano na cyplu, który z trzech stron oblewały wody jeziora Smolary. Dostęp do zamku odcięto fosą, przez co powstała tzw. „wyspa zamkowa”. Pierwotnie zamek nie był otoczony murem obronnym, tylko wodami jeziora.

Faza II (2 ćwierć XV w. – schyłek XV wieku) W tym czasie poszerzono w kierunku południowym (w stronę obecnego brzegu jeziora) wyspę zamkową, usypując gliniasty nasyp i zabezpieczając jego brzegi, przed podmywaniem. Badania dendrochronologiczne, datujące bardzo dokładnie okres ścięcia drzewa, wykazały, że dęby wykorzystane do drewnianej konstrukcji, oddzielającej obszar suchy od okresowo podmywanego wokół zamku, datuje się na ok. 1370 r. Druga faza rozwoju zamku, to połowa XV wieku i etap budowy murów obwodowych, początkowo od strony północnej. Realizację tę łączy się z przedstawicielami rodziny Pałuków - Gołanieckich: Michałem i Andrzejem.

Faza III (początek XVI w. - 1656 r.) W tym okresie dokończono budowę muru obwodowego od strony południowej, wybrukowano teren międzymurza, wybudowano ganek, najprawdopodobniej konstrukcji szachulcowej, który wiódł do wykusza latrynowego, przesuniętego za mury obwodowe, a także pobudowano pomocnicze, drewniane budynki w przestrzeni zamku dolnego. Z większością poczynionych w tym okresie inwestycji należy łączyć osobę Macieja Grudzińskiego, zmarłego w 1513 r. Fazę trzecią zamykają tragiczne wydarzenia roku 1656. Wojska szwedzkie oblegały zamek, który przed najeźdźcą broniła miejscowa szlachta, chłopci oraz duchowieństwo. W akcie zemsty spalono rezydencję i zabito wszystkich jego obrońców.

Faza IV (po 1656 r. do przełomu XVIII/XIX w.) Jak się okazało, zniszczenia z okresu potopu szwedzkiego nie doprowadziły do upadku zamku, ale do jego gruntownych przeobrażeń, zleconych przez Marcina Franciszka Smoguleckiego. Z tego okresu pochodzi klatka schodowa konstrukcji szachulcowej, znana z ryciny Edwarda Raczyńskiego i wiele innych budynków powstałych w części dolnej zamku, których szczegółowe opisy znalazły się szczęśliwie w spisie inwentarzowym, dokonany w 1723 r. Uprzątnięto południową część muru obwodowego, zniszczonego w czasie oblężenia przez wojska szwedzkie, wyłożono nabrzeże jeziora ceglanyimi płytami oraz wybudowano, zachowaną częściowo do dnia dzisiejszego, barokową bramę. Faza czwarta kończy się na przełomie XVIII/XIX w., gdyż w drugiej połowie XX w. usunięto 62 nawarstwienia z młodszych okresów użytkowych¹⁰.

Pośród innych zabytków wpisanych do rejestru, godnymi uwagi są niektóre kościoły na terenie gminy Gołańcz. Do nich należą:

¹⁰ Gminny program opieki nad zabytkami gminy Gołańcz na lata 2020-2023

- **Kościół pobernardyński pw. Najświętszej Marii Panny w Golańczy.**

Wzniesiony w stylu gotyckim ok. 1500 r., przebudowany w stylu barokowym w latach 1695-1700, zbudowany na planie krzyża, ze sklepieniem kolebkowo-krzyżowym nakrytym kopułą. Wewnątrz warto zobaczyć ołtarz główny i ambonę z początku XVIII w. W kaplicy pñ. płyta nagrobna z 1752 r. ufundowana przez Piotra Raczyńskiego. W latach 1701-1830 był w posiadaniu ojców bernardynów, od 1830 przekazany gminie ewangelickiej (do 1945 r.). Na dziedziniec prowadzi barokowa brama wjazdowa. W podziemiach kościoła w r. 1776 pochowana została Kunegunda Drwńska – pierwsza żona Józefa Wybickiego (autora słów hymnu narodowego).

Fot. Andrzej Waławek

- **Kościół pw. św. Andrzeja w Czeszewie**

Wzniesiony ok. 1500 r., z neogotycką wieżą wzniesioną ok. 1909 r. z hełmem wzorowanym na kościele Klarysek w Bydgoszczy. Wewnątrz znajduje się wczesnobarokowy ołtarz główny z I poł. XVII w., marmurowe epitafium Karola Libelta pochowanego w podziemiach kościoła oraz obelisk z czarnego marmuru poświęcony jego synowi Karolowi poległemu w powstaniu styczniowym pod Brdowem. Na zewnątrz kościoła znajdują się tablice nagrobne rodziny Szumanów, Sołtysińskich oraz ks. Stanisława Piszczysłowy. Od strony prezbiterium do kościoła przylega grób Pantaleona Szumana zmarłego w pobliskich Kujawkach.

Zabytek.pl

- **Kościół pw. św. Małgorzaty, w konstrukcji szachulcowej w Chojnie z 1776 r.**
Ufundowany przez Macieja Mielżyńskiego na miejscu drewnianego kościółka pobudowanego przez cystersów. Wewnątrz znajduje się ołtarz św. Małgorzaty z herbem Nałęczów z klasztoru z Gołańczy oraz konfesjonał po ojcach bernardynach z Gołańczy.

Zabytek.pl

- **Kościół pw. św. Katarzyny i bł. Marii Pasterki w Smogulcu.**

W formie obecnej istnieje od 1619 r. pobudowany przez Jana Wierzbietę Smoguleckiego. Perła renesansowa Wielkopolski ze Złotą Kaplicą Hutten-Czapskich, krytą kopułą wzorowaną na kopule zygmuntońskiej na Wawelu. Wewnątrz – m.in. malowidła J. Makarewicza z Krakowa oraz fresk przedstawiający hr. Czapskiego poddającego się pod opiekę NMP oraz rzeźbiony chór z piaskowca.

<https://golancz.pl/cms/23136/koscioly>

Gmina Damasławek

Na terenie gminy zlokalizowanych jest wiele zespołów dworskich i pałacowych wpisanych do rejestru zabytków.

- W Damasławku wspomnieć należy o **Parku dworskim wraz z dworem**, obecnie będącym plebanią. Park krajobrazowy założony został w pierwszej połowie XIX wieku, nie zachowała się jednak jego pierwotna konstrukcja, został udostępniony mieszkańcom do celów rekreacyjnych. Neoklasycystyczny dwór to budynek parterowy na rzucie prostokąta z użytkowym poddaszem i strychem, z charakterystycznymi pseudoryzalitami w połaciach dachu.

fot. A. Łasecka

- **Zespół pałacowy z XIX wieku** znajduje się również w Kołybkach, pałac z 1882 r. zbudowany dla Władysława Moszczyńskiego, od 1905 r. własność Skoroszewskich. Budynek ma formę kostiumu francuskiego. Parterowy z piętrową przybudówką przykryty jest dachem mansardowym z belwederem. Zespół folwarczny usytuowany z boku, połączony był kompozycyjnie z pałacem aleją dębową. Obecnie na miejscu dawnych zabudowań folwarcznych wzniesiono nowe budynki. Pałac otacza piękny, duży i bardzo zadbane park

z pierwszej połowy XIX w. Położony na terenie nieregularnego owalu zrewitalizowany został w latach 2022-2013 stanowi własność prywatną.

Wagrowiec.pl, fot. Zbigniew Paulus i Przemysław Kucharski (zdjęcia lotnicze)

- Kolejnym z zespołów jest pochodzący z I poł. XIX w. **Zespół dworski w Kopaninie**. Składa się z parku, stawów i kaplicy grobowej Sobierajskich herbu Dołęga. Na skutek rozparcelowania majątku przed II wojną światową, jego część przejął skarb państwa, a w 1952 na bazie folwarku powstała Rolnicza Spółdzielnia Produkcyjna, a do lat 70. We dworze mieszkali pracownicy. Popadł on w ruinę i został rozebrany. Zachowała się natomiast kaplica grobowa Sobierajskich.

/www.polskiezabytki.pl, fot. T. Repeć

- W miejscowości Kozielsko wartym odnotowania jest **Kościół pw. Św. Józefa** wraz z plebanią. Neogotycka świątynia wzniesiona w latach 1869-1874 w miejscu spalonego drewnianego kościoła. Umieszczona w nim została krypta. Jest to kościół jednonawowy z pseudotransptem, murowany z cegieł o neogotyckim charakterze. Plebania to parterowy budynek nakryty dwuspadowym dachem, pochodzi z końca XVIII wieku.

wagrowiec.pl

- W Niemczynie wspomnieć należy o **parku dworskim z 1. połowy XIX wieku z kaplicą ewangelicką z początku XX wieku**. Wchodził on w skład zespołu dworskiego, jednak na skutek parcelacji po sprzedaży Komisji Kolonizacyjnej oraz dalszemu przeobrażaniu po II wojnie światowej dwór rozebrano a park został podzielony. Obecnie zachowany w formie szczątkowej, z aleją lipową i częścią starodrzewu, w jego gminnej części znajduje się boisko sportowe.
- Kolejnym z zabytków Niemczyna jest neogotycki **kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP**, będący najslawniejszym sanktuarium maryjnym w powiecie wągrowieckim. Jest to murowany z cegieł kościół jednonawowy, z wąską wieżą. W ołtarzu głównym znajduje się obraz

Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, a przed prezbiterium z prawej strony płaskorzeźba Cudownej Matki Bożej Niemczyńskiej.

Archidiecezja.pl

W rejestrze zabytków znajduje się również cmentarz przykościelny z XVII wieku. Najstarszy zachowany nagrobek pochodzi z 1910 roku. Cmentarz formalnie nieczynny, jednak lokowane są na nim współczesne pochówki.

- Wartym wspomnienia jest **zespół pałacowo-parkowy w Smuszewie**. Pałac z XIX w. po kolejnych zmianach właścicieli obecnie popadł w ruinę. Park krajobrazowy zachował pierwotne granice, jednak kompozycja i układ ścieżek nie został zachowany.

W Smuszewie znajduje się dwa stanowiska archeologiczne – grodzisko wczesnośredniowieczne oraz grodzisko kultury łużyckiej.

- Kolejnym z zespołów wpisanych do rejestru zabytków jest **zespół pałacowy z parkiem znajdujący się w Stępuchowie**. Pałac, zbudowany w latach 1860-1870 w stylu neorenesansowej willi wzniesiony został w miejscu zamku na jego fundamentach i piwnicach. Po II wojnie światowej dobra przeszły na własność skarbu państwa i zostały rozparcelowane. Przez jakiś czas mieściła się w nim szkoła rolnicza z internatem, jednak po przeniesieniu szkoły zaczął popadać w destrukcję. Park z 1. Poł. XIX w. został przekomponowany, stanowi dziś połączenie parku krajobrazowego i elementami ogrodu geometrycznego.¹¹

Wagrowiec.pl

¹¹ Wszystkie opisy pochodzą z Gminnego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Damasławek na lata 2022-2025.

Miasto i Gmina Skoki

Do najcenniejszych zabytków w gminie należą wpisane do rejestru zabytków obiekty sakralne znajdujące się w Jabłkowie, Lechlinie, Raczkowie, Rejowcu i Skokach. Cztery z nich wchodzi w skład Szlaku Kościołów Drewnianych w Puszczy Zielonce.

- **Kościół p.w. św. Michała Archaniola w Jabłkowie** (własność kościelna) - wzniesiony w 1754 roku, o drewnianej konstrukcji zrębowej. Wnętrze w stylu barokowo - rokokowym z końca XVIII wieku. Na uwagę zasługuje belka tęczowa z gotyckim krucyfiksem z pierwszej połowy XV wieku.

gmina-skoki.pl

- **Kościół w Rejowcu p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa** (własność kościelna) z 1626 roku o drewnianej, modrzewiowej konstrukcji zrębowej. Wzniesiony został z inicjatywy podkomorzego Andrzeja Reja ze Skoków, wnuka Mikołaja Reja z Nagłowic. Kościół do 1945 roku był świątynią ewangelicką. Wnętrze zdobi barokowy ołtarz przeniesiony z kolegiaty kruszwickiej.

Archidiecezja.pl

- **Kościół p.w. Wszystkich Świętych w Raczkowie** (własność kościelna) - zbudowany w latach 1780-82. Posiada konstrukcję drewnianą z wieżą zwieńczoną blaszanym barokowym hełmem z latarnią. W ołtarzu głównym znajduje się ludowy krucyfiks z XVII w.

Archidiecezja.pl

- **Kościół parafialny p.w. św. Mikołaja Biskupa w Skokach** (własność kościelna) - został zbudowany w konstrukcji szachulcowej w 1737 roku, w późniejszych latach był rozbudowywany i przebudowywany. Po kapitalnym remoncie w ostatnich latach wymienione zostały ściany boczne, zrekonstruowano konstrukcję szachulcową, wymieniono całkowicie poszycie dachowe, położono nowe tynki i wykonano wiele prac wewnątrz kościoła.

Archidiecezja.pl

- Kolejnym skockim kościołem jest **Kościół poewangelicki p.w. św. Piotra i Pawła w Skokach** (własność kościelna)- wzniesiony w 1855-56 roku w stylistyce neogotyckiej. Po 1945 roku został pozbawiony górnej części wieży, którą zastąpiono nieestetyczną metalową kratownicą.

Wikipedia.pl

Cennymi i wartymi uwagi są również zachowane (część w formie szczątkowej) zespoły rezydencjalno- folwarczne. Łącznie jest ich 20, w tym 4 założenia pałacowo-parkowe i 16 dworów. Do niewątpliwie najciekawszych należą rezydencje w **Roszkowie, Rościnnie, Skokach i Stawianach**.

- **Pałac w Roszkowie** zbudowany został w 1844 roku w stylu neoklasycystycznym. Pałac jednopiętrowy zwrócony jest frontem na zachód, murowany, wysoko podpiwniczony, na planie zbliżonym do prostokąta. Pałac stanowi centralny budynek w parku krajobrazowym, którego powierzchnia wynosi 9,2ha. W parku znajduje się gęsta sieć dróg i alejek, z główną aleją kasztanową, prowadzącą do pałacu, przed którym rozwidla się i tworzy kolisty podjazd. Pałac został rozbudowany po 1860 roku o część piętrową zwieńczoną tarasem. Obecnie w zasobach Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa.

Polskaniezwykla.pl

Zespół pałacowy w Skokach - pałac został wybudowany w połowie XIX wieku. Do pałacu prowadzi aleja obsadzona białymi kasztanowcami, która jest główną drogą parku. Pałac jest użytkowany, jako dom plenerowy - wypoczynkowy Uniwersytetu Artystycznego w Poznaniu.

M.E. Wojciechowsy, polskiezytyki.pl

Na terenie gminy znajduje się **29 zabytkowych cmentarzy**. Szczególnie cennymi obiektami zabytkowymi są także znajdujące się na terenie gminy **stanowiska archeologiczne**. Do najważniejszych zaliczyć należy grodziska w **Glinnie i Brzeźnie**, **cmentarzysko w Jabłkowie**, **osadę wielokulturową i cmentarzysko w Sławicy**, **osadę wielokulturową w Stawianach**. Badania archeologiczne świadczą, iż teren gminy Skoki był intensywnie zasiedlony w pradziejach, średniowieczu i czasach nowożytnych, a osadnictwo skoncentrowane było głównie wzdłuż cieków wodnych. Odkryty układ średniowiecznego miasta Dzwonowo zalicza się do najcenniejszych stanowisk archeologicznych w Wielkopolsce. Na terenie Polski odkryto do tej pory tylko kilka tego typu obiektów, min. Stare Szamotuły i Nieszawę koło Torunia.¹²

¹² Za Gminny Program Opieki nad zabytkami dla Gminy Skoki na lata 2018-2021.

Gmina Mieścisko

Na terenie gminy znajduje się 15 pozycji wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych. Część z nich znajduje się w zespołach dworskich. Do najcenniejszych należą kościoły w – Popowie Kościelnym, Podlesiu Kościelnym, Mieścisku, Budziejewku, Sarbii i Gołaszewie oraz dwory i pałace - w Budziejewie, Podlesiu Kościelnym, Żabiczynie i Popowie Kościelnym.

Wyjątkowym obiektem i dużą atrakcją turystyczną jest kamień św. Wojciecha w Budziejewku.

Z woli ludu, dla upamiętnienia daty uwłaszczenia chłopów w Budziejewku, w 1840 r. został wpisany do księgi wieczystej w Sądzie Powiatowym w Wągrowcu, jako obiekt chroniony na wieczne czasy. Zapis ten chroni głaz przed wykorzystaniem na cele budowlane.

- **Kościół pw. Św. Michała Archaniola w Mieścisku.** Parafia i kościół powstały z fundacji królów polskich. Pierwsza drewniana świątynia wymieniona jest w aktach już w 1416 roku jako „z dawna istniejąca”. W końcu XVII wieku na jej miejscu stanął kościół murowany, który w roku 1769 i 1865 niszczone był przez pożary. Obecnie istniejącą świątynię wystawiono w latach 1875-1876 z wykorzystaniem prawdopodobnie murów obiektu starszego, co sprawiło, że zatraciła ona poprzednie cechy stylowe. W 1899 roku dobudowano od południowej strony kruchtę i okrągłą wieżyczkę ze schodami na chór i poddasze. Jest to kościół z trzema nawami (główną i dwiema bocznymi) i wielobocznie zamkniętym prezbiterium.¹³

Miescisko.pl

¹³ www.archidiecezja.pl

- **Kościół pw. Św. Anny w podlesiu Kościelnym.** Pierwszy drewniany kościół wystawił w 1380 roku właściciel Podlesia i okolicznych dóbr Janusz. Uległ on zniszczeniu na początku XVIII wieku. Obecną świątynię, która przetrwała do dzisiejszych czasów, wzniesiono w latach 1712 – 1727 z fundacji Jana Rydzyńskiego – stolnika wielkopolskiego. Zbudowana jest z drewna modrzewiowego, konstrukcji sumikowo-łątkowej, orientowana. Od frontu znajduje się trójkondygnacyjna wieża konstrukcji słupowej z kruchtą w przyziemiu, zwieńczona blaszanym hełmem z iglicą. Wnętrze jednonawowe, prezbiterium mniejsze od nawy, zamknięte prostokątnie z zakrystią po boku, od nawy oddziela je belka tęczowa z XVI-wiecznym ludowym krucyfiksem. Ołtarz główny powstał w wieku XVII z elementami XVIII-wiecznymi z krzyżem „drzewo życia” z roku 1590. Jeden ołtarz boczny pochodzi z 1. połowy XVII wieku, a drugi, rokokowy, z 2. połowy wieku XVIII. Do cennego wyposażenia kościoła należą też rzeźby Chrystusa Frasobliwego, św. Jana Nepomucena, św. Anny z XVI-XVIII wieku oraz liczne obrazy świętych: Anny z Dzieciątkiem, Joachima, Józefa, Antoniego, Jana Chrzciciela, Barbary, Teresy, Walentego.¹⁴

- **Kościół pw. Zwiastowania NMP w Popowie Kościelnym.** Obecną świątynię pobudowano na miejscu poprzedniej w 1629 roku. Jej fundatorem był ówczesny dziedzic wsi – Stanisław Zagórski. W roku 1720 dobudowano dwie kaplice boczne. Około 1730 roku kościół został przebudowany przez miejscowego plebana Stanisława Łebkowskiego i konsekrowany przez bp. Franciszka Kraszkowskiego. W 1913 roku przeprowadzono restaurację wieży, a w 1926 roku wokół świątyni ustawiono szereg kapliczek z figurami.

¹⁴ Archidiecezja.pl

W okresie międzywojennym powstała też loża, w której zasiadali zamożni mieszkańcy wsi. W latach osiemdziesiątych XX wieku dach i wieża kościoła zostały pokryte blachą miedzianą. We wnętrzu znajduje się liczne zabytkowe wyposażenie m.in. XVII-wieczny ołtarz główny, obraz Maryi Królowej z Dzieciątkiem z poł. XVII wieku, XVII-wieczne portrety trumienne na blasze z kartuszami herbowymi na bocznych ścianach, w tym portret fundatora – Stanisława Zagórskiego z Zagorzyc, monstrancja barokowa z 1761 roku oraz kielich barokowy z 1709 roku.¹⁵

Archidiecezja.pl

- **Zespół dworski w Podlesiu Kościelnym.** Dwór eklektyczny o cechach klasycystycznych. Budynek parterowy, podpiwniczony, nakryty dwuspadowym dachem mieszczącym poddasze, wzniesiony na planie prostokąta. Poprzedzony dużym tarasem z balustradą - niegdyś ozdobną. Ryzalit zdobią też boniowane lizeny udające portyk oraz płyciny pomiędzy gzymsami na wys. 1. piętra. Pomiędzy oknami piętra figura. W elewacji wschodniej znajduje się drugie wejście do dworu, umieszczone niesymetrycznie. Przy dworze park z XIX w. o pow. 2,93 ha ze stawem w zach. części.¹⁶

¹⁵ Archidiecezja.pl

¹⁶ Polskiezabytki.pl

www.polskiezabytki.pl fot. Waldemar Sosnowski

Gmina Wapno

W przeciwieństwie do innych rejonów Wielkopolski, gmina Wapno nie posiada wielu zabytków dawnej architektury. Wsie położone na jej terenie nie stanowiły znaczących ośrodków gospodarczych ani politycznych, nie były również siedzibami możnych rodów szlacheckich. W Wapnie nielicznie zachowana historyczna zabudowa pochodzi głównie z 1 ćw. XX wieku, natomiast centrum w wyniku katastrofy geologicznej zostało zniszczone. Zachowany został wpisany obecnie do rejestru zabytków dawny budynek osłonowy maszyny wyciągowej wraz z kopalnianą maszyną wyciągową. Warte uwagi są również parki dworskie w Aleksandrowie oraz Stołęzynie.

- **Maszyna wyciągowa z budynkiem w Wapnie.** Początki kopalni sięgają roku 1828, gdy ówczesny właściciel Wapna Florian Wilkoński rozpoczął eksploatację złóż gipsu, który zalegał płytko pod powierzchnią gruntu. W latach 1869–1873 prowadzono wiercenia badawcze, które wykazały istnienie pod gipsem wysadu solnego. W 1898 zgodę na eksploatację wykupiła niemiecka spółka Solwerke. Po zatopieniu w 1907 kopalni soli w Inowrocławiu nadania górnicze w Wapnie wykupił belgijski koncern Solvay. W 1911 rozpoczęto drążenie szybu „Wapno I”, a w latach 1912–1917 – „Wapno II” o głębokości 420 m. Był to pierwszy szyp w polskim górnictwie solnym wykonany metodą zamrażania górotworu. Po II wojnie światowej przedsiębiorstwo upaństwowiono, a w latach 60. XX wieku rozbudowano. Od 1956 nazwę przedsiębiorstwa ustalono na **Kopalnia Soli im. Tadeusza Kościuszki**. W 1966 powstał kolejny szyp wydobywczy. W latach 1950–1965 produkcja wapięńskiej kopalni stanowiła ponad połowę wydobytej w Polsce soli kamiennej. Jednak 5 sierpnia 1977 roku w kopalni wydarzyła się jedna z największych katastrof w historii polskiego

górnictwa. Nagły przybór wód podziemnych zalał poziom trzeciej, który naruszono, nie zachowując odpowiedniej grubości ochronnej półki solnej. Wskutek zachwiania statyki górotworu, w otoczeniu kopalni pojawiły się liczne zapadliska gruntu. Aby ratować miejscowość, w rekordowym tempie ułożono 6-kilometrowy rurociąg z jeziora Czeszewskiego i wpompowywano wodę do szybu. Mimo tego 28 października 1977 duże zapadlisko objęło centrum Wapna, północną część stacji kolejowej oraz fragment linii nr 281 Gniezno-Nakło nad Notecią. 40 domów zostało zniszczonych (w tym bloki). Ewakuowano około 1,4 tysięcy mieszkańców, z których część utraciła domy i na zawsze opuściła miejscowość. Kopalnia nie wznowiła już działalności wydobywczej. Do rejestru zabytków wpisane są obecnie: młyn solny, budynek kruszarki soli, 2 hale magazynów soli (wschodnia i zachodnia), 2 estakady komunikacyjne (wschodnia i zachodnia), budynek skażenia/denaturyzacji soli i magazyn worków. Budynki te pozostają świadectwem polskiej międzywojennej szkoły budownictwa betonowego i żelbetonowego. Jest to kompleks jednorodny stylowo – prezentuje styl modernistyczny. Młyn solny jest własnością Skarbu Państwa reprezentowanym przez Starostwo Powiatowe w Wągrowcu, obecnie nieużytkowany, zabezpieczony przed dostępem dla osób postronnych, natomiast pozostały teren jest własnością prywatną.

Polska-org.pl

Gminy znajdujące się na terenie powiatu wągrowieckiego prowadzą ewidencje zabytków nieruchomych i archeologicznych, z wyjątkiem Gminy Damasławek, gdzie trwają prace nad stworzeniem gminnej ewidencji zabytków archeologicznych oraz Gminy Gołańcz, która prowadzi ewidencję wyłącznie zabytków nieruchomych.

Gminy wchodzące w skład powiatu wągrowieckiego - Gołańcz, Skoki, Damasławek, Mieścisko, Wągrowiec i miasto Wągrowiec posiadają aktualne programy opieki nad zabytkami. Wyjątkiem jest Gmina Wapno, które nie opracowała jeszcze aktualnego programu.

5.2.3. Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomych

DAMASŁAWEK – gm.

Damasławek

- park dworski, 1 poł. XIX, nr rej.: A-417 z 12.03.1982
- dworek, ob. plebania, 1 poł. XIX, nr rej.: A-584 z 3.05.1969

Kołybki

- zespół pałacowy:
- pałac, 1882, nr rej.: A-435 z 23.04.1983
- park, 1 poł. XIX, nr rej.: A-391 z 18.03.1981

Kopanina

- park dworski, 1 poł. XIX, nr rej.: 1065/Wlkp/A z 23.06.1979:
- kaplica grobowa rodziny Sobierajskich, w parku, 1830, nr rej.: 1066/Wlkp/A z 23.06.1979

Kozielsko

- kościół par. pw. św. Józefa, 1869-1874, nr rej.: A-737 z 4.12.1992
- plebania, XVIII, nr rej.: A-587 z 3.05.1969

Niemczyn

- kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, 1897, nr rej.: 759/Wlkp/A z 21.02.1989 i z 31.08.2009
- cmentarz przy kościele (nieczynny), 1 poł. XIX, nr rej.: j.w.
- park dworski, 1 poł. XIX, pocz. XX, nr rej.: 726/Wlkp/A z 12.12.2008
- d. kaplica ewangelicka, w parku, pocz. XX, nr rej.: j.w.

Smuszewo

- zespół pałacowy, nr rej.: 753/Wlkp/A z 23.06.1979, z 12.03.1982 i z 19.06.2009 :
- pałac, 1870-80, 1928
- park, 2 poł. XIX

Starężyn

- park dworski, 2 poł. XIX, nr rej.: A-412 z 12.03.1982

Stępuchowo

- zespół pałacowy:
- pałac, 1860-70, nr rej.: 1091/A z 29.04.1970
- park, 1 poł. XIX, XIX/XX, nr rej.: A-392 z 28.03.1981

GOŁAŃCZ – m. i gm.

Brdowo

- zespół dworski, k. XIX:
- dwór, nr rej.: A-522 z 2.04.1985
- park, nr rej.: A-509 z 17.12.1984

Chojna

- kościół par. pw. św. Małgorzaty, szach., 1770, nr rej.: A-583 z 3.05.1969
- cmentarz katolicki, nr rej.: A-569 z 29.07.1988

Czerlin

- zespół dworski, poł. XIX:
- dwór, nr rej.: A-1010 z 11.03.1970
- park, nr rej.: A-529 z 13.02.1986

Czesławice

- zespół dworski, 1 poł. XIX:
- dwór, nr rej.: A-1011 z 11.03.1970
- park, nr rej.: A-1724 z 23.04.1975

Czeszewo

- kościół pw. św. Andrzeja, XVII/XVIII, nr rej.: Ak-I-11a/264 z 14.03.1933 (wypis z księgi rejestru)
- cmentarz katolicki, nr rej.: A-570 z 29.07.1988
- zajazd, ob. dom nr 27, 1912, nr rej.: 483 z 15.12.1983
- zespół dworski, 1859-60:
- dwór, nr rej.: A-351 z 29.10.1968
- park, nr rej.: A-530 z 14.02.1986

Gołańcz

- kościół pw. św. Wawrzyńca, ul. Libelta, 1931-34, nr rej.: A-498 z 25.01.1984
- kościół klasztorny bernardynów pw. NMP, ul. Klasztorna, XV/XVI, 1695-1700, nr rej.: AK-I-11a/252 z 10.03.1933 (wypis z księgi rejestru)
- brama na cmentarz kościelny, 1 poł. XVIII, nr rej.: A-177 z 19.03.1968
- cmentarz rzym.-kat., nr rej.: A-572 z 29.07.1988
- ruina zamku XIV-XV, nr rej.: 6347/30A z 12.03.1930
- park miejski, k. XIX, nr rej.: A-531 z 14.02.1986
- dom, ul. Rynek (d. 22 Stycznia) 26, 4 ćw. XIX, nr rej.: 1035/Wlkp/A z 13.12.1983

Laskownica Mała

- park dworski, poł. XIX, nr rej.: A-510 z 17.12.1984

Oleszno

- park dworski, nr rej.: A-528 z 24.02.1986

Panigródz

- kościół par. pw. św. Jana Chrzciciela, 1830, 1913, nr rej.: 172/Wlkp/A z 10.05.2004
- cmentarz przykościelny, 2 poł. XIX, nr rej.: 172/Wlkp/A z 1.03.1989
- cmentarz katolicki, 1 poł. XIX, nr rej.: A-573 z 1.03.1989

Rybowo

- cmentarz ewangelicki, 2 poł. XIX, nr rej.: A-581 z 9.03.1989
- park dworski, poł. XIX, nr rej.: A-527 z 24.02.1986

Smogulec

- zespół kościoła parafialnego, nr rej.: 1028/Wlkp/A z 23.11.2017 :
- kościół pw. św. Katarzyny, 1616-19, XIX, nr rej.: AK-I-11a/258 z 14.03.1933
- cmentarz kościelny
- bramka wejściowa ze schodami, 1888
- ogrodzenie z bramą wjazdową, mur., 1888
- kaplica, ob. składzik, 1909
- plebania, poł. XIX, 1910
- cmentarz katolicki, nr rej.: 1029/Wlkp/A z 29.07.1988
- park dworski, pocz. XIX, nr rej.: A-503 z 29.05.1984

MIEŚCISKO – gm.

Budziejewko

- kościół par. pw. św. Wojciecha, 1848-58, nr rej.: 727/Wlkp/A z 19.12.2008
- cmentarz kościelny, j.w.

Budziejewo

- dwór, poł. XIX, nr rej.: 350/A z 29.10.1968

Gołaszewo

- kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. pw. św. Stanisława Biskupa, 1853, nr rej.: 2599/A z 10.07.1996

Mieścisko

- kościół par. pw. św. Michała Archaniola, k. XVII, 1875-76, nr rej.: 1016/A z 11.03.1970

Podlesie Kościelne

- kościół pw. św. Anny, drewn., 1712, nr rej.: 2459/A z 10.03.1933
- zespół dworski, XIX/XX, nr rej.: 2156/A z 7.06.1988:
- dwór
- park

Popowo Kościelne

- kościół par. pw. Zwiastowania NMP, drewn., 1629, 1720.1926, nr rej.: 761/Wlkp/A z 14.03.1933 i z 15.09.2009
- cmentarz kościelny, nr rej.: j.w.
- ogrodzenie, mur, z bramą , nr rej.: j.w.
- zespół dworski, k. XIX, nr rej.: 2099/A z 28.10.1986:
- dwór
- park

- Sarbia - kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. pw. MB Bolesnej, 1903-05, nr rej.: 2602/A z 31.07.1996

Żabiczyn

- park, 1 poł. XIX, nr rej.: 2036/A z 23.12.1985

SKOKI – m. i gm.

Antoniewo

- zespół zakładu wychowawczego, 1914, nr rej.: 292/Wlkp/A z 11.04.2006:
- szkoła, ob. budynek administracyjny
- 3 budynki internatowe
- dom nauczycieli
- budynek mieszkalny
- budynek gospodarczy
- brama wjazdowa, 1936

Chociszewo

- park, 2 poł. XIX, nr rej.: 1981/A z 7.12.1984

Glinno

- zespół dworski, 1 poł. XIX:
- dwór, nr rej.: 253/A z 29.10.1968
- park, nr rej.: 2167/A z 26.10.1988

Jabłkowo

- kościół par. pw. św. Michała Archaniola, drewn., 1754, nr rej.: 880/Wlkp/A z 31.12.1958
- d. cmentarz przy kościele (XV ?), nr rej.: 880/Wlkp/A z 16.01.2013
- zespół dworski, 1 poł. XIX – pocz. XX,
nr rej.: 788/Wlkp/A z 11.03.1970, z 28.10.1986 i z 25.03.2005 :
- dwór
- park

Jagniewice

- zespół dworski, nr rej.: A-32/Wlkp z 15.06.2000:
- dwór, 1800
- park, XIX-XX

Lechlin

- kościół par. pw. św. Stanisława, 1839-40, nr rej.: 1015/A z 11.03.1970
- zespół dworski, 1 poł. XIX, nr rej.: 734/Wlkp/A z 11.03.1970 i z 27.06.1985:
- dwór
- park

Pawłowo Skockie

- zespół dworski, nr rej.: 2105/A z 3.11.1986:
- dwór, 1870
- park, poł. XIX

Pomarzanki

- park, XIX/XX, nr rej.: 2023/A z 11.09.1985

Raczkowo

- kościół par. pw. Wszystkich Świętych, drewn., 1780, nr rej.: 2461/A z 14.10.1933

Rejowiec

- zbór kalwiński, ob. kościół rzym.-kat. pw. Serca Jezusa, drewn., 1820, nr rej.: 1161/A z 16.07.1970
- dzwonnica, drewn., 1820, nr rej.: j.w.

Roszkowo

- pałac, 1 poł. XIX, nr rej.: 1094/A z 29.04.1970

Rościno

- zespół pałacowy, k. XIX, nr rej.: 2234/A z 22.05.1992:
- pałac
- park

Skoki

- kościół par. pw. św. Mikołaja, ul. Kościelna, szach., 1737, nr rej.: 1162/A z 16.07.1970
- kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. fil. pw. Apostołów Piotra i Pawła, ul. Parkowa, 1855-56, nr rej.: 2627/A z 31.08.1997
- zespół pałacowy, nr rej.: 1728/A z 29.04.1975:
- pałac, 1870
- park, 2 poł. XIX

Stawiany

- zespół pałacowy:
- pałac, 1854, nr rej.: 1512/A z 11.04.1974
- park, 2 poł. XIX, nr rej.: 2012/A z 12.08.1985
- spichrz folwarczny, 1860, nr rej.: 1544/A z 4.07.1974

WAPNO – gm.

Aleksandrowo

- park dworski, 1920-25, nr rej.: A-476 z 22.10.1983

Srebrna Góra

- kościół par. pw. św. Mikołaja (dec. d. ewangelicki pw. Serca Jezusowego), 1849, nr rej.: A-219/1163 z 16.07.1970
- d. cmentarz (nieczynny), przy kościele, nr rej.: A-583 z 9.03.1989
- ogrodzenie mur., nr rej.: j.w.
- cmentarz katolicki, 1880, nr rej.: A-582 z 9.03.1982
- zespół dworski, nr rej.: kl.III-680/29/68 z 1.06.1968:
- dwór, 1790-92, nr rej.: kl.III-885/24/60 z 1.06.1960
- oficyna, 1800
- spichrz, 1800
- brama wjazdowa, 1779

- park, k. XVIII – XIX

Stołęczyn

- park dworski, poł. XIX, nr rej.: A-468 z 18.10.1983

Wapno

- budynki w zespole kopalni soli, ul. Solna 1, 1929-30, nr rej.: 1057/Wlkp/A z 5.06.2018 :
- młyn solny
- budynek kruszarki soli
- 2 hale magazynów soli (wschodnia i zachodnia)
- 2 estakady komunikacyjne (wschodnia i zachodnia)
- budynek skazania/denaturyzacji soli
- magazyn worków

WĄGROWIEC – gm.

Bracholin

- wiatrak holender, poł. XIX, nr rej.: A-1014 z 11.03.1970

Czekanowo

- cmentarz ewangelicki, k. XIX, , nr rej.: 184/Wlkp/A z 16.08.2004
- dwór, 2 poł. XIX, nr rej.: A-440 z 19.07.1983

Danabórz

- ruiny zamku, XV/XVI, nr rej.: 1216/30A z 15.05.1930
- dwór, poł. XIX, nr rej.: A-352 z 29.10.1968

Grylewo

- kościół par. pw. św. Katarzyny, 1861-64, nr rej.: 815/Wlkp/A z 9.10.1997 i z 28.09.2010
- cmentarz kościelny, nr rej.: j.w.
- ogrodzenie z bramą i furtką, XIX/XX, nr rej.: j.w.
- plebania, k. XVIII, nr rej.: 815/Wlkp/A z 3.05.1969
- zespół dworski, k. XVIII, nr rej.: A-119 z 1.06.1968:
- dwór
- 2 oficyny
- park

Kaliszany

- park dworski, 2 poł. XIX, nr rej.: A-535 z 14.02.1986

Łaziska

- zespół dworski, XIX, nr rej.: A-324 z 31.02.1978:
- dwór
- park
- grobowiec Franciszka Łakińskiego z kolumną, 1 poł. XIX, nr rej.: A-438 z 27.06.1983

Łekno

- układ urbanistyczny, 1584, nr rej.: 587 z 27.09.1988

- kościół par. pw. św. Piotra i Pawła, ul. Poprzeczna, XV, nr rej.: AK-I-11a/253 z 10.03.1933 (wypis z księgi rejestru)
- kościół ewangelicki, ob. nieczynny, ul. Pocztowa, 1910, nr rej.: 63/Wlkp/A z 4.07.2001
- cmentarz kościelny, nr rej.: j.w.
- ruiny klasztoru cysterskiego, nr rej.: AK-I-4/12/51 z 26.07.1951
- dwór „pastorówka”, poł. XIX, nr rej.: A-722 z 9.09.1991

Łęgowo

- zespół pałacowy, 2 poł. XIX:
- pałac, nr rej.: A-442 z 21.07.1983
- park, nr rej.: A-505 z 15.12.1984

Łukowo

- zespół pałacowy, k. XIX, nr rej.: A-295/1727 z 23.04.1975:
- pałac
- park

Nowe

- dwór, k. XVIII, nr rej.: A-439 z 19.07.1983

Ochodza

- park dworski, k. XIX, nr rej.: A-508 z 17.12.1984

Potulice

- kościół par. pw. św. Katarzyny, drewn., 1728, XIX, nr rej.: Ak-I-11a/190 z 22.12.1932 (wypis z księgi rejestru)
- plebania, XIX, nr rej.: A-282 z 11.09.1974
- zespół dworski, pocz. XIX, nr rej.: kl.IV-733/92/56 z 1.08.1956:
- dwór
- oficyna
- park
- świątynia grecka (w parku), nr rej.: A-327 z 21.10.1968
- gorzelnia folwarczna, poł. XIX, nr rej.: A-328 z 21.10.1968
- chałupa podcieniowa, szach., XVIII/XIX, nr rej.: A-178 z 19.07.1968 (nie istnieje)

Przysieka

- zespół dworski, poł. XIX:
- dwór, nr rej.: 1095 z 29.04.1970
- oficyna, nr rej.: 582 z 2.08.1956
- park, nr rej.: A-470 z 18.10.1983

Redgoszcz

- zespół pałacowy:
- pałac, 1866, nr rej.: 1440/A z 12.04.1973
- park, XIX, nr rej.: 179/A z 20.07.1968 oraz 1725/A z 23.04.1975

Rgielsko

- park dworski, nr rej.: A-506 z 28.12.1984

Tarnowo Pałuckie

- kościół par. pw. św. Mikołaja, drewn., 1639, nr rej.: AK-I-11a/259 z 14.03.1933
- dwór, XVIII/XIX, nr rej.: A-441 z 21.07.1983

Werkowo

- pałac, k. XIX, nr rej.: A-443 z 21.07.1983

Wiatrowo

- zespół pałacowy, nr rej.: A-1102 z 6.05.1970:
- pałac, 1856
- park, XIX

Wiśniewo

- park dworski, k. XIX, nr rej.: A-507 z 17.12.1984

Żelice - zespół pałacowy, 2 poł. XIX:

- pałac, nr rej.: A-436 z 23.04.1983
- park, nr rej.: A-534 z 14.02.1986

WĄGROWIEC – m.

- układ urbanistyczny miasta, k.XV- XIX/XX, nr rej.: 436/Wlkp/A z 12.12.2006
 - kościół par. pw. św. Jakuba Apostoła, ul. Klasztorna 4, 3 ćw. XV, 2 poł. XVI, nr rej.: Ak-I-11a/260 z 14.03.1933
 - kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. fil. pw. św.św. Piotra i Pawła, ul. Kolejowa 7, 1834-35, nr rej.: A-1164 z 16.03.1970
 - zespół klasztorny cystersów, ul. Klasztorna 21:
 - kościół, ob. par. pw. Wniebowzięcia NMP, 2 poł. XVIII, 1946-62, nr rej.: 945/Wlkp/A z 14.03.1933 (wypis z księgi rejestru)
 - brama, przy kościele, 2 poł. XVIII, nr rej.: 945/Wlkp/A z 20.07.1968
 - klasztor z wirydarzem, ob. dom księży emerytów, XIV/XV, 2 poł. XVIII, 1946-48, nr rej.: 945/Wlkp/A z 3.11.1958
 - dziedziniec kościelno klasztorny i ogród klasztorny, nr rej.: 945/Wlkp/A z 10.03.2017
 - mur ogrodzeniowy, od ul. Klasztornej, z bramą wschodnią i bramą wewnętrzną, 2 poł. XVIII, nr rej.: j.w.
 - opatówka, ul. Opacka 15, k. XVIII, nr rej.: A-1165 z 16.03.1970
 - cmentarz, ul. Wyzwolenia, 1880, nr rej.: A-493 z 14.12.1983
- woj. wielkopolskie - pow. wągrowiecki
249
- cmentarz starofarny, ul. Gnieźnieńska, 1850, nr rej.: 1000/Wlkp/A z 15.12.1983
 - zespół grobowców, 2 poł. XIX, nr rej.: 1000/Wlkp/A z 8.09.2016 :
 - grobowiec (nr 1) niezidentyfikowanej rodziny, przy ogrodzeniu, po 1860
 - grobowiec (nr 2) ks. Macieja Bukowieckiego
 - grobowiec (nr 3) rodziny Zapalowskich, 1888
 - grobowiec (nr 4) rodziny Czechowiczów
 - grobowiec (nr 7) niezidentyfikowanej rodziny
 - grobowiec (nr 8) rodziny Strachler

- grobowiec (nr 9) rodzin Piątkowskich i Molińskich
- grobowiec (nr 10) niezidentyfikowanej rodziny
- grobowiec (nr 14) Salomei z Dembińskich Freza
- grobowiec (nr 15) rodzin Świątkowskich i Gorszewskich
- grobowiec (nr 17) rodziny Lehman, 1884
- grobowiec (nr 18) rodziny Lewandowskich
- grobowiec niezidentyfikowanej rodziny, obok kaplicy cmentarnej
- grobowiec rodziny Głogowskich, obecnie kaplica cmentarna, 1911
- grobowiec rodziny Keglów, Las Durowski, 1938, nr rej.: A-430 z 1.02.1983
- dom, ul. Klasztorna 10, 1 poł. XIX, nr rej.: A-1168 z 17.07.1970
- gimnazjum męskie, ob. LO, ul. Klasztorna 17-17a, 1875-78, nr rej.: 88/Wlkp/A z 25.03.2002
- sala gimnastyczna, j.w.
- willa dyrektora, j.w.
- gimnazjum żeńskie, ob. szkoła podstawowa, ul. Klasztorna 19, 1876, pocz. XX, nr rej.: 89/Wlkp/A z 29.03.2002
- starostwo, ul. Kościuszki 8, 1890, 1913, nr rej.: 86/Wlkp/A z 19.03.2002
- sąd, ul. Kościuszki 18, 18 c, pocz. XX, nr rej.: A-785 z 20.12.1996
- więzienie, nr rej.: j.w.
- Królewskie Ewangelickie Seminarium Nauczycielskie, ob. zespół szkół, ul. Kościuszki 49, 1906-09, nr rej.: 87/Wlkp/A z 19.03.2002
- dom, ul. Poznańska (d. Marchlewskiego) 4, 1 poł. XIX, nr rej.: A-1166 z 17.07.1970
- dom, ul. Poznańska (d. Marchlewskiego) 7, 1830, nr rej.: A-1167 z 17.07.1970
- willa, ul. Przemysłowa 14, 1903, nr rej.: 1025/Wlkp/A z 13.07.2017
- umocnienia obronne z 1939 r. w rejonie Wągrowiec-Golańcz, nr rej.: A-477 z 24.10.1983.

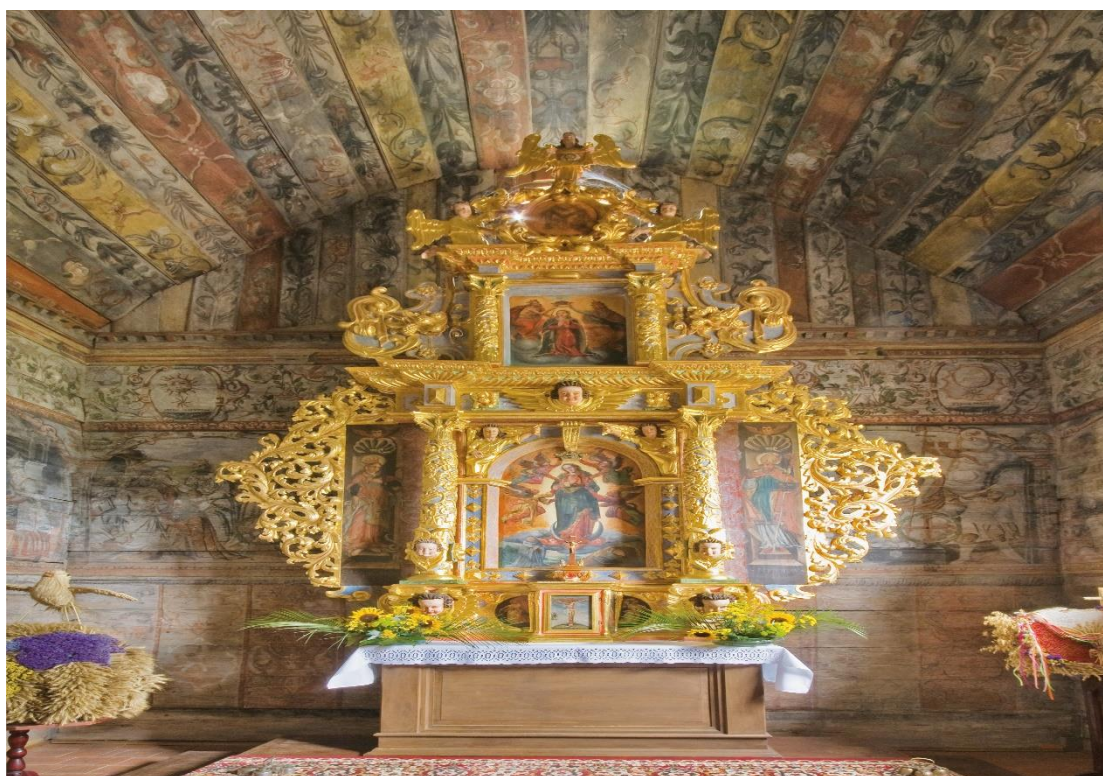

5.2.4. Zabytki ruchome na terenie powiatu wągrowieckiego

Zabytki ruchome obejmujące dzieła malarstwa, rzeźby oraz rzemiosła artystycznego stanowią w powiecie wągrowieckim głównie wyposażenie i wystrój wielu kościołów rzymskokatolickich.

W rejestrze zabytków wpisano zespoły wyposażenia zabytkowego o zróżnicowanej wielkości. Od kilku egzemplarzy w kościołach w Niemczynie i Damasławku aż po liczące ponad trzydzieści obiektów zespoły w kościołach farnym i poklasztornym w Wągrowcu a także ponad 60 obiektów w kościele parafialnym w Smogulcu w gminie Gołańcz. Są wśród nich zabytki najstarsze pochodzące z XV i XVI wieku. Największe skupisko zabytków skupione jest w stolicy regionu i jej okolicach – w kościołach farnym w Wągrowcu charakteryzującym się dużą ilością ołtarzy i zabytkami związanymi z cechami, w kościele pocysterskim w Wągrowcu, w związanym z cystersami Tarnowie Pałuckim i Łeknie gdzie niezwykle cennym zespołem jest zachowana prawie w całości dekoracja kościoła parafialnego p.w. św. Mikołaja w Tarnowie Pałuckim. Ściany i strop całego kościoła pokrywają malowidła figuralne na drewnie pochodzące z 1638 roku.

Kościół parafialny p.w. św. Mikołaja w Tarnobrzegu/ Fot. Marek Chelminiak

Gmina	Miejsce	Obiekty wpisane do ewidencji zabytków ruchomych województwa wielkopolskiego
Damasławek	Kościół p.w. św. Stanisława bpa w Damasławku	5 obiektów zabytkowych – nr rej. 560/Wlkp/B
	Kościół p.w. św. Józefa w Koziełsku	Zespół 6 elementów wyposażenia – nr rej. 558/Wlkp/B
	Kościół w Niemczynie	3 obiekty zabytkowe
	Damasławek	Figury i kapliczki przydrożne – 3 obiekty – nr rej. 559/Wlkp/B
Gołańcz	Kościół p.w. św. Wawrzyńca w Gołańczy	22 obiekty zabytkowe składające się na wyposażenie i wystrój kościoła – nr rej. 564/Wlkp/B i 16/Wlkp/B
	Kościół p.w. Najświętszej Marii Panny w Gołańczy	7 obiektów zabytkowych – nr rej. 565/Wlkp/B
	Kościół p.w. św. Małgorzaty w Chojnie	13 obiektów zabytkowych – nr rej. 566/Wlkp/B
	Kościół p.w. św. Andrzeja w Czeszewie	17 obiektów ruchomych składających się na wyposażenie kościoła – nr rej. 554/Wlkp/B
	Kościół p.w. św. Katarzyny w Smogulcu	83 zabytki – nr rej. B-1211-1257 i 429/Wlkp/B
	Kościół p.w. św. Jana Chrzciciela w Panigrodzu	Zespół 6 zabytków stanowiących wyposażenie kościoła – nr rej. 556/Wlkp/B
Mieścisko	Kościół p.w. św. Michała w Mieścisku	13 obiektów zabytkowych – nr rej. 327/Wlkp/B
	Kościół p.w. Zwiastowania Najświętszej Marii Panny w Popowie Kościelnym	Zabytki składające się na wyposażenie kościoła, zespół kapliczek i figur na dziedzińcu wokół kościoła, 47 elementów – nr rej. 126/Wlkp/B i 163/Wlkp/B
	Kościół filialny pw. Św. Wojciecha w Budziejewku	Wystrój i wyposażenie, 6 szt. – nr rej. 143/Wlkp/B
Skoki	Kościół pw. Wszystkich Świętych w Raczkowie	17 elementów wyposażenia, nr rej. 223/Wlkp/B
	Kościół pw. Św. Mikołaja biskupa w Skokach	40 elementów wystroju i wyposażenia, nr rej. 132/Wlkp/B
Wapno	Kościół p.w. św. Mikołaja w Srebrnej Górze	7 zabytków, nr rej. 561/Wlkp/B i 5330/Dec-15
	Turza pod Kujawkami	Kapliczki i figury przydrożne

Wągrowiec – gmina	Kościół p.w. św. Katarzyny w Grylewie	6 obiektów zabytkowych – nr rej. 555/Wlkp/B
	Kościół p.w. Apostołów Piotra i Pawła w Łeknie	Zabytki ruchome, 30 szt. wyposażenia, nr rej. 562/Wlkp/B
	Kościół p.w. św. Katarzyny w Potulicach	28 obiekty zabytkowe, nr rej. 511/Wlkp/B
	Kościół p.w. św. Mikołaja w Tarnowie Pałuckim	Zabytki składające się na wyposażenie kościoła – 30 elementów, nr rej. 563/Wlkp/B
Wągrowiec - miasto	Kościół p.w. św. Jakuba w Wągrowcu	36 obiektów zabytkowe, wystrój i wyposażenie, nr rej. 318/Wlkp/B
	Kościół p.w. Najświętszej Marii Panny w Wągrowcu	35 obiektów zabytkowych będących wyposażeniem, nr rej. 557/Wlkp/B
	I Liceum Ogólnokształcące w Wągrowcu	2 obiekty składające się na wyposażenie, nr rej. 591/Wlkp/B

Wykaz obiektów zabytkowych ruchomych

5.2.5. Zabytki archeologiczne.

Zabytek archeologiczny to w myśl ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Na terenie Powiatu Wągrowieckiego można wyodrębnić kilka kategorii zabytków archeologicznych - których ilość charakteryzuje poniższa tabelka:

grodziska - pozostałość po grodzie albo osadzie obronnej w postaci kolistego (w podstawie) lub wielobocznego wzniesienia, zazwyczaj z zachowanymi śladami wałów drewniano-ziemnych,

cmentarzyska - pozostałość po miejscu, gdzie ludność chowała swoich zmarłych,

osady - miejsce dłuższego pobytu grupy ludzi wraz z szeregiem urządzeń wykonanych przez nich dla zapewnienia sobie warunków niezbędnych do prowadzenia przyjętego przez tą grupę ludzką trybu i poziomu życia,

kurhany - rodzaj mogiły, w kształcie kopca o kształcie stożkowatym lub zbliżonym do półkolistego, z elementami drewnianymi, drewniano-kamiennymi lub kamiennymi, w którym znajduje się komora grobowa z pochówkiem szkieletowym lub ciałopalnym.

5.2.5.1. Zestawienie zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych na terenie powiatu wągrowieckiego.

Z powyższych danych wynika jednoznacznie, że najbardziej zasobne w zabytki archeologiczne (zewidencjonowane) są gminy Mieścisko, Skoki oraz Wągrowiec. Zabytki te znajdują się obecnie w różnym stanie zachowania, w zależności od stopnia dostępu do nich i ingerencji człowieka w ich strukturę. Ze zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych grono stanowisk przeznaczone jest do wpisu do rejestru zabytków:

Gmina Mieścisko

Koncentrację osadnictwa z okresu neolitu zarejestrowano w okolicach Mirkowic, Popowa Kościelnego, Podlesia Wysokiego, Podlesia Kościelnego, Piastowic oraz na południe od Gołaszewa. Stanowiska kultury łużyckiej i pomorskiej występują w okolicy Nieświatowic, Jaroszewa i Płaskowa, Zakrzewa, natomiast osadnictwo z okresu wpływów rzymskich w rejonie Kłodzina. Osadnictwo wczesnośredniowieczne dokumentują obiekty o dużej ilości materiału archeologicznego na powierzchni - między innymi wokół Budziejewa, Miłosławia i Mieściska. Osadnictwo późnośredniowieczne dokumentuje materiał ceramiczny z XVI – XVIII w. wokół miejscowości między innymi Mieściska, Budziejewa, Zakrzewa, Gołaszewa, Miłosławia, będący śladem ich nieprzerwanego osadnictwa trwającego do dziś.

Gmina Skoki

Na terenie gminy występują interesujące pod względem usytuowania i zachowanego materiału osady i cmentarzyska, na których dominuje osadnictwo kultur neolitycznych, epoki brązu oraz

z okresu wpływów rzymskich. Są to stanowiska o dużej wartości poznawczej, reprezentatywne dla badań nad pradziejami tej strefy Wielkopolski. Na szczególną uwagę zasługuje kompleks osadniczy w miejscowości Niedźwiedziny (przysiółek Dzwonowo). W jego skład wchodzi późnośredniowieczne miasto lokacyjne z pierwszej połowy VIX w., nowożytna wieś XVI-XVIII w. oraz cmentarzysko szkieletowe z XIV-XVIII wieku. Kompleks ten doczekał się publikacji książkowej pt. „Dzwonowe. Średniowieczne zaginione miasto”. Pierwsze wzmianki na jego temat odnotowano w dokumentach z początków XIV w. miasto lokowane było na prawie średzkiem, jednak ośrodek miejski upadł w połowie XV w i na początku XVI w. Dzwonowo było już wsią która liczyła kilka domostw. Obszar kompleksu był wielokrotnie badany naukowo, a w wyniku badań powierzchniowych jak i interdyscyplinarnych nieinwazyjnych pozyskano liczne zabytki archeologiczne.

Gmina Wągrowiec

Osadnictwo pradziejowe, wczesnośredniowieczne oraz późnośredniowieczne z terenu gminy skupia się głównie wzdłuż krawędzi rynny jezior Bukowieckiego, Kobyleckiego, Durowskiego, Rgielskiego, Jeziora Łekieńskiego i Bracholińskiego. Intensywne osadnictwo zarejestrowano również na pobrzeżach Rynny Gołanieckiej (stanowiska w Grylewie) oraz wokół Jeziora Kaliszańskiego (stanowiska w Kaliszanach i Kamienicy). Stanowiska grupują się w rejonie Nowe, Bartodzieje, Micharzewo, Wągrowca, Danaborza. Obszar gminy cechuje różnorodność form osadniczych. Występuje tu miasto średniowieczne, grodziska kościoły, dwory, cmentarzyska i osady. Wśród odkrytych stanowisk archeologicznych największe walory poznawcze posiada wczesno - i późnośredniowieczny zespół osadniczy w Łeknie, należy także wspomnieć o rozpoznanym wykopaliskowo kompleksie osadniczym z okresu wpływów rzymskich w Tarnowie Pałuckim oraz w Siedleczku. Wysoką wartość poznawczą reprezentują materiały z późnych faz wczesnego średniowiecza, późnego średniowiecza oraz czasów nowożytnych ze względu na bliskość i zapewne związki z ośrodkami „osadniczo-twórczymi” w Łeknie i Wągrowcu.

Gmina Gołańcz

Osadnictwo pradziejowe, wczesnośredniowieczne oraz późnośredniowieczne na terenie gminy skupia się głównie wzdłuż Rynny Gołanieckiej. Intensywne osadnictwo zarejestrowano również w rejonie Morakowa, Gołańczy i Panigrodza. Skupienie stanowisk archeologicznych występuje na stokach obniżenia terenowego w rejonie Łęgniszewa. Stanowiska grupują się na stokach rynny Jeziora Czeszewskiego.

Najstarsze ślady osadnictwa pochodzą z okresu neolitu i wczesnej epoki brązu, osadnictwo z tego okresu zarejestrowano w rejonie Morakowa, Oleszna, Gołańczy, Panigrodza i Laskownicy Małej. Liczniej reprezentowane są pozostałości działalności kultury łużyckiej i pomorskiej, między innymi w Morakowie, Laskownicy Małej, Gołańczy, Chawłodnie i Czerlinie. Osadnictwo kultury przeworskiej znane jest z osad w Lesznie, Morakowie, Tomczycach i Gołańczy. Osadnictwo wczesnośredniowieczne, nieliczne ze starszych faz wczesnego średniowiecza reprezentowane jest głównie przez punkty osadnicze datowane głównie

na XIII w. Zespół osadniczy tworzy osada (Laskownica Mała, stan. 3) powiązana z grodziskiem wczesnośredniowiecznym w Laskownicy Małej, stan. 2. Nasilenie akcji osadniczej obserwujemy w 2 poł. XIV w., co można wiązać z kolonizacją północnych Pałuk. W tym okresie został zbudowany murowany zamek w Gołańczy, jako siedziba rodu Pałuków. Najliczniej reprezentowane są stanowiska datowane na okres nowożytny – XVI–XVII w.

W okresie późnego średniowiecza kształtuje się obecny układ wielu miejscowości, stąd koncentracja osadnictwa średniowiecznego wokół nich. Osadnictwo późnośredniowieczne dokumentuje materiał ceramiczny z XVI–XVIII w. wokół wsi jak Panigródz, Czerlin, Morakowo, Chawłodno, Czeszewo, będący śladem ich nieprzerwanego osadnictwa trwającego do dziś.

5.2.5.2. Zestawienie stanowisk archeologicznych na terenie powiatu wągrowieckiego wpisanych do rejestru zabytków

Zaznaczyć należy, iż w przypadku stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków istnieje zakaz prowadzenia wszelkich działań naruszających strukturę gruntu, a prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają uzgodnienia z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Ochrona stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych przy inwestycjach związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu powinna mieć swoje odbicie w ujmowaniu zagadnień związanych z ochroną zabytków w planie zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowaniu zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo konserwatora zabytków. Należy wspomnieć, że zabytki archeologiczne znajdujące się na terenach leśnych czy nieużytkach nie są narażone na zniszczenia i degradację w takim samym stopniu jak te będące w miejscach aktualnie użytkowanych. Dlatego gminy planując inwestycje uwzględnić muszą ich ochronę.

Wykaz stanowisk wpisanych do rejestru:

Gmina Damasławek

Na terenie gminy Damasławek znajdują się 2 stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.

MIEJSCOWOŚĆ	OBSZAR I NR AZP	OBIEKT	NR REJESTRU
Smuszewo	42-32; 1/93	grodzisko i osada	1294/A 29.11.1974
Smuszewo	42-32; 3/95	grodzisko	1293/A 29.11. 1971, przepisane do nowej księgi nr 92/Wlkp/C

Gmina Gołańcz

Na terenie gminy Gołańcz znajdują się 3 stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków – grodziska.

MIEJSCOWOŚĆ	OBSZAR I NR AZP	OBIEKT	NR REJESTRU
-------------	-----------------	--------	-------------

Smogulec	38-31; 1/14	grodzisko	A-374 02.03.1979
Laskownica Mała	41-31; 1/52	grodzisko	A-381 17.01.1980
Czesławice	40-30; 1/24	grodzisko	A-285 13.12.1974, przepisane do nowej księgi nr 429/Wlkp/C

Gmina Mieścisko

Na terenie gminy Mieścisko znajdują się 4 stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków – 2 osady i 2 cmentarzyska

MIEJSCOWOŚĆ	OBSZAR I NR AZP	OBIEKT	NR REJESTRU
Budziejewo	46-31; 1/163	osada	1749/A 14.12.1974
Mirkowiec	44-32; 1/1	cmentarzysko	1658/A 14.12.1974
Mirkowiec	45-32; 33/7	osada	2653/A 26.11.1998
Podlesie Kościelne	45-31; 5/134	cmentarzysko	1657/A 14.12.1974

Gmina Skoki

Na terenie gminy Skoki znajduje się sześć stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.

MIEJSCOWOŚĆ	OBSZAR I NR AZP	OBIEKT	NR REJESTRU
Brzeźno	47-29; 1/4	grodzisko	2055/A 20.01.1986
Glinno	47-31; 1/1	grodzisko	1745/A 27.02.1976
Jabłkowo	47-31; 1/46	cmentarzysko	1656/A 14.12.1974
Sławica	48-29; 1/127	cmentarzysko	2334/A 01.02.1995
Stawiany	48-30; 48/95	osada	2336/A 02.02.1995, przepisane do nowej księgi nr 103/Wlkp/C
Niedźwiedziny przysiółek Dzwonowo	48-29/139; 164	kompleks osadniczy – miasto lokacyjne, nowożytna wieś, cmentarzysko szkieletowe	460/Wlkp/C 27.04.2022

Gmina Wapno

Na terenie gminy Wapno brak stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.

Gmina Wągrowiec

Na terenie gminy Wągrowiec znajduje się 7 stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.

MIEJSCOWOŚĆ	OBSZAR I NR AZP	OBIEKT	NR REJESTRU
Danabórz	42-30; 2/57	grodzisko	A-380 17.01.1980
Kobylec	43-30; 1/56	osada	A-287 14.12.1974, przepisane do nowej księgi nr 453/Wlkp/C

Łekno	43-31; 2/43	grodzisko	1660/A 14.12.1974, przepisane do nowej księgi nr 105/Wlkp/C
Łekno	43-31; 3/44	grodzisko	18.04.1934, przepisane do nowej księgi nr 106/Wlkp/C
Przysieka	45-29; 1/136	grodzisko	18.04.1934
Rąbczyn	45-31; 1/9	grodzisko	A-758 28.07.1994
Wągrowiec	44-30; 7/121	cmentarzysko	796/A 8.11.1969

5.2.5.3. Planowane inwestycje, które wiązą się z pracami ziemnymi, przez co mogą nieść zagrożenia dla zabytków archeologicznych.

1. Powiat Wągrowiecki

- remont drogi powiatowej nr 1602P na odcinku Kopaszyn-Grylewo o długości 990 .,
- przebudowa drogi powiatowej nr 1691P na odcinku Mirkowice-Gruntowice,
- rewitalizacja kolejowego ciągu komunikacyjnego na liniach Czarnków-Rogoźno-Wągrowiec – uzupełnienie sieci kolejowej o połączenie miejscowości o populacji powyżej 10 tysięcy osób nieposiadających dostępu do kolei,
- remont drogi powiatowej nr 1602P I etap odc. Kamienica-Kopaszyn,
- remont drogi powiatowej nr 1600P odc. Krzyżanki-Gołańcz,
- rozbudowa ul. Reja w Wągrowcu
- przebudowa drogi powiatowej 1609P na odc. Rąbczyn – Mirkowice wraz z rozbudową dróg powiatowych nr 1609P oraz 1692P w obrębie skrzyżowania w m. Żabiczyn.

2. Gmina Miejska Wągrowiec

- budowa ulicy Regatowej i Jachtowej,
- budowa ulicy Kulińskiego – II etap,
- budowa ulicy Piaskowej wraz z złącznikiem do ul. Przybyszewskiego,
- budowa ulicy Siostry Joanny
- budowa drogi pieszej przy ul. Jankowskiej i Gnieźnieńskiej,
- przebudowa ul. Skockiej w Wągrowcu,
- rewitalizacja plaży miejskiej, kąpieliska oraz istniejącego parku wraz z przebudową amfiteatru,
- budowa ulicy Owocowej,
- przebudowa ulicy Słowackiego wraz z budową łącznika do ul. Kcyńskiej,
- przebudowa ul. Grunwaldzkiej,
- budowa ul. Wegnera wraz z łącznikiem do ul. Wróblewskiego i Janowieckiej,
- budowa ulic Marcinkowskiego i Taszarowo – poprawa infrastruktury na terenie miasta,
- Rynek w pełni zielony – utworzenie wspólnej przestrzeni zielonej w centrum Wągrowca,
- budowa ulicy Fiedlera,
- budowa Sali gimnastycznej przy Szkole Podstawowej nr 2 w Wągrowcu,
- budowa wraz z przebudową Sali gimnastycznej przy Szkole Podstawowej nr 3 przy ulicy Klasztornej,
- modernizacja oświetlenia na osiedlu Berdychowo,

- budowa łącznika pomiędzy ul. Kolejową a Rynkiem.

3. Gmina Damasławek - W związku z brakiem ewidencji zabytków archeologicznych nie ma wykazu prac niosących dla nich potencjalne zagrożenie .

4. Gmina Wapno – Nie planuje w najbliższych latach inwestycji niosących zagrożenie dla zabytków archeologicznych.

5. Gmina Mieścisko

- budowa sieci kanalizacyjnej do Wieli, rozbudowa sieci wodociągowej w Gołaszewie w kierunku Janowca Wlkp, rozbudowa sieci wodociągowej w Popowie Kościelnym
- budowa budynków wielorodzinnych w ramach SIM KZN Wielkopolska, budowa budynku wielorodzinnego za starym ośrodkiem zdrowia przy ul. Kościuszki w Mieścisku, budowa sali sportowej w szkole podstawowej w Popowie Kościelnym, adaptacja szkoły podstawowej w Mieścisku na przedszkole, adaptacja i rozbudowa byłego budynku gimnazjum na żłobek, dostosowanie budynku urzędu do potrzeb niepełnosprawnych oraz budowa parkingów,
- przebudowa ulic Kalinowa i Różana w Mieścisku, budowa małej obwodnicy Mieściska, przebudowa dróg w Jaworówku, budowa drogi w Podlesiu Wysokim, przebudowa drogi Jaworówko-Strzeszkowo, przebudowa drogi Budziejewo-Podlesie Kościelne.

6. Miasto i Gmina Gołańcz

- remont drogi gminnej 206006P Grabowo-Potulin,
- remont drogi gminnej 206005P Tomczyce-Krzyżanki,
- przebudowa drogi wraz z budową kanalizacji deszczowej w Potulinie,
- przebudowa drogi gminnej w kierunku Brdowa dz. Nr 235,
- budowa obwodnicy w Gołańczy,
- rewitalizacja dworców i terenów przydworcowych wzdłuż linii kolejowej nr 356 Miasto i Gmina Gołańcz – dworzec w Laskownicy Małej etap III,
- rewitalizacja dworców i terenów przydworcowych wzdłuż linii kolejowej nr 656 Miasto i Gmina Gołańcz – dworzec w Gołańczy i tereny przydworcowe etap II i III,
- modernizacja oświetlenia ulicznego na terenie Miasta i Gminy Gołańcz,
- doświetlenie przejść dla pieszych II etap,
- rewitalizacja terenu przy Zamku Kasztelańskim,
- budowa świetlicy w Tomczycach,
- budowa świetlicy w Morakówku,
- rozbudowa świetlicy w Konarach,
- remont remizy OSP w Gołańczy.

7. Miasto i Gmina Skoki

Według informacji uzyskanych w Urzędzie Miasta i Gminy w Skokach każdorazowo w przypadku gdy dana działka leży na obszarze, który podlega ochronie konserwatorskiej, zarówno projekt decyzji o warunkach zabudowy, projekt decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, jak i projekt planu miejscowego jest uzgadniany z WWKZ w Poznaniu.

5.3. DOKUMENTY I OPRACOWANIA

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Powiatu Wągrowieckiego.

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Powiatu Wągrowieckiego został uzgodniony z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz Szefem Obrony Cywilnej Województwa - Wojewodą Wielkopolskim. Niniejszy plan określa organizację i sposób ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych na poziomie powiatu. Zawiera charakterystykę zasobu i rozmieszczenia zabytków oraz zagrożeń, na jakie mogą być narażone, ponadto wykaz zabytków nieruchomych z terenu powiatu wągrowieckiego wskazujący elementy podlegające zabezpieczeniu, sposoby zabezpieczeń oraz dane dotyczące realizacji prac, a także wykaz jednostek organizacyjnych z terenu powiatu chroniących zabytki ruchome na miejscu. Przedmiotowy plan jest co roku aktualizowany.

6. ZABYTKI STANOWIĄCE WŁASNOŚĆ POWIATU

6.1. Zabytki wpisane do rejestru zabytków

- **Zespół budynków Gimnazjum Męskiego**, obecnie I Liceum Ogólnokształcące. Został on wybudowany w latach 1875-1878 i jest budynkiem murowanym z cegły i nieotynkowanym. Symetryczna wieloosiowa elewacja charakteryzuje się centralnym ryzalitem z wejściem głównym oraz umieszczonym na jej zwieńczeniu, ponad oknami poddasza okrągłym zegarem. W skład zespołu wchodzi również **willa dyrektora** oraz **sala gimnastyczna**. Elewacja budynku, stan pokrycia dachowego oraz kominów jest w stanie ogólnym dobrym, w niektórych miejscach widoczne są ubytki w cegle elewacyjnej. Na spojeniu łuków dużego okna na zewnątrz budynku oraz od głównej klatki schodowej budynku widoczne jest pęknięcie muru. Pęknięcia oraz ewentualny zakres naprawy oceniony zostanie przez inspektora nadzoru budowlanego. Problemem jest wilgoć widoczna na wewnętrznych ścianach części klatki schodowej prowadzącej do szatni uczniowskich w kondygnacji przypiętnicznej.

fot. zasoby starostwa powiatowego

- **Królewskie Ewangelickie Seminarium Nauczycielskie**, obecnie Zespół Szkół nr 2 przy ulicy Kościuszki, zbudowany w latach 1906-1909 wg projektu Ministerstwa Robót Publicznych w Berlinie od początku pełnił różnorodne funkcje oświatowe. Jest to budynek o bryle złożonej, trójkondygnacyjny w użytkowym poddaszem, z wielospadziowym dachem. Cechą charakterystyczną są secesyjne elementy dekoracyjne oraz liczne pilastry oraz konsole z maskaronami na elewacji. Stan budynku określany w protokołach przeglądów technicznych jest dobry. Najpilniejsze naprawy dotyczą naprawy szczelności rynien, rur spustowych i opierzenia, ponieważ przy dużych opadach deszczu widać nieszczelności. Będą one systematycznie naprawiane i wymieniane według potrzeb.

fot. Zasoby starostwa powiatowego

- Wzniesiony na przełomie XIX i XX wieku nawiązujący do form neobarokowych budynek **Starostwa Powiatowego** mieszczący się przy ul. Kościuszki. Jego charakterystycznym elementem jest kolumnowy portyk przed głównym wejściem do budynku oraz dach zwieńczony wieżyczką z masztem flagowym. Konstrukcja budynku tradycyjna, ściany murowane z cegły ceramicznej pełnej, fundamenty ceglane, stropy w części starszej o konstrukcji drewnianej, w części późniejszej żelbetowe. Dach o konstrukcji drewnianej kryty dachówką ceramiczną. Stolarka okienna i drzwiowa wymieniona 2012 roku. Stan ogólny zachowania dobry.

fot. Zasoby starostwa powiatowego

- **Zespół dworsko-parkowy w Srebrnej Górze, gmina Wapno**, obecnie Dom Pomocy Społecznej. Jest to klasycystyczne założenie dworskie, z prostokątnym dziedzińcem reprezentacyjnym. Składa się z dworu oraz budynków oficyn, posiada okazałą bramę. Budynek parterowy z wysokim portykiem z czterema kolumnami jońskimi. Budynek jest w dobrym stanie technicznym, natomiast koniecznym jest wykonanie nowej elewacji oraz wymiana pokrycia dachowego. Widoczne są pęknięcia ścian, ubytki powłoki malarskiej i odparzone tynki. W konstrukcji dachowej widoczne spróchniałe elementy.

fot. Zbigniew Paulus

- **Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy w Antoniewie, gmina Skoki.** Został wybudowany na początku XX wieku, jako dom dla sierot. W latach 1914-1918 zakład został rozbudowany według projektu przywiezionego z Lombardii. W okresie międzywojennym założono w nim zakład wychowawczy, prowadzony przez salezjanów. Zespół składa się z kompleksu budynków mieszkalnych, szkoły i budynków gospodarczych. Stan budynków zespołu jest w stanie dobrym. Obiekt nadaje się do użytkowania zgodnie z aktualną funkcją. Na czas obowiązywania Programu planowane są następujące prace: naprawa elementów architektonicznych czyli gzymsów na budynkach internackich oraz balkonów w budynku administracyjnym, wymiana pokrycia dachowego na wieżyczce w budynku internackim nr 3, wymiana pokrycia dachowego na łączniku między budynkiem internackim nr I i II, wymiana stolarki okiennej i renowacja części drzwi w budynku administracyjnym, renowacja bramy wjazdowej i elewacji budynków.

fot. Zasoby starostwa powiatowego

7. INFORMACJA NT. DZIAŁAŃ POWIATU WĄGROWIECKIEGO W ZAKRESIE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI

7.1. Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane.

W latach 2008-2022 Powiat Wągrowiecki udzielił 33 dotacji w łącznej kwocie **538.304** zł, których beneficjentami były parafie oraz stowarzyszenia z terenu powiatu.

l.p.	Rok przyznanej dotacji	Nazwa organizacji	Nazwa zadania	Nr i data wpisu w rejestrze zabytków	Przyznana kwota
1	2008r.	Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. Wniebowzięcia N.M.P. w Wągrowcu	Wykonanie ekspertyzy technicznej wraz z inwentaryzacją budowlaną pomieszczeń obiektu poklasztorowego znajdującego się w Wągrowcu	Kl.IV-73/2/58 03.11.1958r.	7.500,00
2	2008r.	Fundacja „Pomoc Dzieciom Wiejskim” w Bliżycach	Renowacja drzwi głównych oraz renowacja werandy drewnianej głównego wejścia Dworu Brzeskich w Jabłkowie	1012/A 11.03.1970r.	7.618,00
3	2008r.	Parafia Rzymsko – katolicka p.w. Św. Jakuba Apostoła w Wągrowcu	Remont dachu na zakrystii Kościoła farnego p.w. Św. Jakuba Apostoła w Wągrowcu	A.K.I.11a / 260 14.03.1933r.	13.686,00
4	2009r.	Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. Św. Stanisława Bpa i M. w Lechlinie	Remont dachu kościoła parafialnego p.w. Św. Stanisława Bpa i M. w Lechlinie	1015/A 11.03.1970r	10.000,00
5	2009r	Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. Św. Michała Archaniola w Mieścisku	Konserwację obrazu Św. Wojciecha z ołtarza głównego w Kościele p.w. Św. Wojciecha w Budziejewku	143/Wlkp/B 22.12.2008r.	4.500,00
6	2009r.	Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. Św. Mikołaja Biskupa w Skokach	Odtworzenie 6 drewnianych okien korpusu głównego Kościoła p.w. Św. Mikołaja Biskupa w Skokach	1162/A 16.07.1970r	12.000,00
7	2009r.	Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. Św. Jakuba Apostoła w Wągrowcu	Remont zakrystii Kościoła Farnego p.w. Św. Jakuba Apostoła w Wągrowcu	A.K.I. 11a/260 14.03.1933r.	6.500,00

8	2009r.	Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. Św. Apostołów Piotra i Pawła w Łeknie	Wymiana pokrycia dachowego na Kościele Parafialnym p.w. Św. Apostołów Piotra i Pawła w Łeknie	A.K.I. 11a/253 10.03.1933r.	17.000,00
9.	2010r.	Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. Wniebowzięcia NMP w Wągrowcu	Wymiana pokrycia dachowego w nawie bocznej w Kościele p.w. Św. Piotra i Pawła w Wągrowcu	A-1164 z 16.07.1970r.	30.000,00
10.	2011r.	Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. Wniebowzięcia NMP w Wągrowcu	Remont elewacji budynku kościoła filialnego p.w. Św. Apostołów Piotra i Pawła w Wągrowcu	A-1164 z 16.07.1970r	40.000,00
11.	2012r.	Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. Wniebowzięcia NMP w Wągrowcu	Remont elewacji budynku kościoła filialnego p.w. Św. Apostołów Piotra i Pawła w Wągrowcu	A-1164 z 16.07.1970r	30.000,00
12.	2013r.	Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. Wniebowzięcia NMP w Wągrowcu	Remont elewacji budynku kościoła filialnego p.w. Św. Apostołów Piotra i Pawła w Wągrowcu	A-1164 z 16.07.1970r	22.152,00
13.	2013r	Parafia Rzymskokatolicka pw. Św. Wawrzyńca w Gołańczy	Nazwa zadania: „Wymiana drzwi głównych zewnętrznych w kościele Św. Wawrzyńca w Gołańczy, na nowe wykonane z drewna dębowego, powtarzające wygląd i wymiary obecnych”	498 A z 23.01.1984r	9.998,00
14.	2013r	Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Św. Jakuba Apostoła w Wągrowcu	Nazwa zadania: „Wykonanie tynków renowacyjnych w strefie cokołowej prezbiterium”	Ak-I-11a z	27.850,00
15.	2014r	Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Św. Jakuba Apostoła w Wągrowcu	Nazwa zadania: „Ułożenie płyt kamiennych w prezbiterium kościoła parafialnego pw. Św. Jakuba Apostoła w Wągrowcu”	Ak-I-11a z	29.500,00
16	2015	Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. Wniebowzięcia NMP w Wągrowcu	Nazwa zadania: „Częściowa wymiana stolarki okiennej w Klasztorze przy Kościele p.w. Wniebowzięcia NMP w Wągrowcu”	K1.IV- 73/2/58 03.1..1958	10.000,00
17	2016	Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. Św. Michała Archanioła w Mieścisku	„Prace konserwatorskie oraz restauratorskie przy chrzcielnicy z kościoła p.w. Św. Michała Archanioła w Mieścisku	Po-WR 5131.1463.2014 24.02.2014 r	10.000,00

18	2016	Parafia Rzymsko-Katolicka p.w. Wniebowzięcia NMP w Wągrowcu.	„Naprawa filara nośnego umieszczonego w zachodniej części kościoła parafialnego p.w. Wniebowzięcia NMP w Wągrowcu”	A.K.I.11a/261 14.03.1933 r.	20.000,00
19	2017	Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. Św. Michała Archaniola w Mieścisku	„Restauracja i konserwacja drewnianego polichromowanego stropu kościoła – pierwsze przeszło nawy głównej”	Nr rejestru 1016/A 11.03.1970 r.	10.000,00
20	2017	Parafia Rzymskokatolicka pw. Św. Wawrzyńca w Gołańczy	„Opracowanie dokumentacji projektowej dla prac budowlanych przy zabytkowym pobornardyńskim kościele klasztorным p.w. Najświętszej Marii Panny Anielskiej w Gołańczy”	Nr A.K.I.11a/252 10.03.1933 r.	10.000,00
21	2017	Parafia Rzymsko-katolicka p.w. Św. Apostołów Piotra i Pawła w Łeknie	„Prace konserwatorskie i restauratorskie przy ołtarzu głównym z kościoła p. w. św. Apostołów Piotra i Pawła w Łeknie”	Nr rejestru 835 do 863 B, poz. 849 B 28.09.1983 r.	20.000,00
22	2018	Parafia Rzymsko-katolicka p.w. Św. Apostołów Piotra i Pawła w Łeknie	„Prace konserwatorskie i restauratorskie przy ołtarzu głównym w kościele pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Łeknie – Etap II”	Nr rejestru 835 do 863 B, poz. 849 B 28.09.1983 r.	20.000,00
23	2018	Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. Św. Michała Archaniola w Mieścisku	„Restauracja i konserwacja drewnianego polichromowanego stropu kościoła jedno przeszło nawy głównej Kościoła parafialnego pw. Św. Michała Archaniola w Mieścisku”	Nr rejestru 1016/A 11.03.1970 r.	10.000,00
24	2018	Parafia Rzymskokatolicka pw. Św. Wawrzyńca w Gołańczy	„Prace konserwatorskie i restauratorskie przy ołtarzu bocznym p.w. Świętego Wawrzyńca z kościoła parafialnego pw. Św. Wawrzyńca w Gołańczy”	Nr rejestru 1336 B – 1356 B, poz. 1337 B 03.06.1985 r.	10.000,00
25	2019	Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. św. Michała Archaniola w Mieścisku	„Restauracja i konserwacja drewnianego polichromowanego stropu kościoła jedno przeszło nawy głównej kościoła parafialnego pw. Św. Michała Archaniola w Mieścisku”	Nr rejestru 1016/A 11.03.1970 r.	10.000,00

26	2019	Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. św. Apostołów Piotra i Pawła w Łeknie	„Prace konserwatorskie i restauratorskie przy Ołtarzu Głównym z kościoła pod wezwaniem św. Apostołów Piotra i Pawła w Łeknie- Etap III”	Nr rejestru 835 do 863 B, poz. 849 B 28.09.1983 r.	30.000,00
27	2020	Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. św. Michała Archanioła w Mieścisku	„Restauracja i konserwacja drewnianego polichromowanego stropu kościoła – strop pod chórem muzycznym kościoła parafialnego pw. Św. Michała Archanioła w Mieścisku”	Decyzja UW 1016/A L.dz. Kl.III-880/183/70 11.03.1970 r.	10.000,00
28	2020	Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. św. Apostołów Piotra i Pawła w Łeknie	„Prace konserwatorskie i restauratorskie przy Ołtarzu Głównym z kościoła pod wezwaniem św. Apostołów Piotra i Pawła w Łeknie- Etap IV”	Nr rejestru 835 do 863 B, poz. 849 B – L.dz 5330/9/83 28.09.1983 r.	30.000,00
29	2021	Parafia Rzymsko- Katolicka p.w. Św. Andrzeja Apostoła w Czeszewie	„Malowanie elewacji kościoła pw. Św. Andrzeja Apostoła w Czeszewie – II etap od strony frontowo – zachodniej i elewacja wieży”	Nr rejestru A.K.I- 11a/251 z dn.10.03.1933 r.	10.000,00
30	2021	Parafia Rzymsko- Katolicka p.w. św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Damasławku	„Generalny remont chóru – wymiana podłogi w kościele poewangelickim w Damasławku”	Gminna ewidencja zabytków nr 1/1384	30.000,00
31	2022	Parafia Rzymsko – Katolicka p.w. św. Michała Archanioła w Mieścisku	„Prace konserwatorskie i restauratorskie elewacji kościoła parafialnego pw. św. Michała Archanioła w Mieścisku – malowanie zewnętrznych ścian kościoła”	Nr rejestru 1016/A, 11.03.1970 r.	10.000,00
32	2022	Parafia Rzymsko- katolicka p.w. Św. Apostołów Piotra i Pawła w Łeknie	„Prace konserwatorskie i restauratorskie - rzeźby św. Wojciecha i św. Stanisława oraz ambona z kościoła pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Łeknie”	Urząd Wojewódzki z dn. 28.09.1983 r., poz. 837B i 842B - obecnie księga rejestru zabytków ruchomych woj. Wielk. pod jednym numerem: 562/Wlkp/B	10.000,00
33	2022	Parafia Rzymsko- katolicka p.w. Wniebowzięcia NMP w Wągrowcu	„Budowa przyłącza kanalizacji deszczowej przy kościele i klasztorze cystersów ob. Paulinów w Wągrowcu”	Nr rejestru 945/Wlkp/A, 10.03.2017 r.	20.000,00

7.2. Kierunki działań dla realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami

1. Prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy obiektach zabytkowych będących własnością powiatu, zabezpieczenie i utrzymanie tych obiektów oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz korzystanie z nich w sposób zapewniający trwale zachowanie ich wartości, a także zapewnienie warunków ich naukowego badania i dokumentowania.

Zadanie 1.1. Wykonywanie bieżącej konserwacji i niezbędnych prac remontowych.

- W latach 2024-2026 planowane jest odnowienie elewacji budynku Starostwa Powiatowego w Wągrowcu przy ulicy Kościuszki 15.
- Zaplanowano naprawę rynien w budynku Zespołu Szkół nr 2 przy ulicy Kościuszki 49 w Wągrowcu.
- Pęknięcia łuków w budynku I Liceum Ogólnokształcącego przy ulicy Klasztornej 17a w Wągrowcu ocenione zostanie przez inspektora nadzoru budowlanego i wówczas podjęte zostaną decyzje co do ewentualnej renowacji.
- Zaplanowano budowę instalacji fotowoltaicznej w I Liceum Ogólnokształcącym przy ulicy Klasztornej 17a w Wągrowcu.

Zadanie 1.2. Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością powiatu, m. in. roboty remontowe i renowacyjne przy zabytkowym budynku Domu Pomocy Społecznej w Srebrnej Górze. W ramach inwestycji planowane są następujące prace w pałacu: dachowe prace rozbiórkowe, wykonanie nowej konstrukcji ocieplenia i pokrycia dachu, obróbki blacharskie, elewacja (wzmocnienie strukturalne podłoża, tynkowanie, roboty wykończeniowe elementów sztukatorskich, prace malarskie, roboty przygotowawcze i towarzyszące), wymiana stopni schodowych i pokrycia stropu, wzmocnienie strukturalne podłoża, izolacja przeciwwilgociowa, budowa podjazdu dla niepełnosprawnych.

2. Udzielanie na wniosek zainteresowanych podmiotów dotacji celowych na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach z terenu powiatu wągrowieckiego wpisanych do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji, nie będących własnością powiatu, na podstawie Uchwały Nr XLVI/354/2018 Rady Powiatu Wągrowieckiego z dnia 26 września 2018 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji, położonych na obszarze Powiatu Wągrowieckiego.

Zgodnie z obowiązującą uchwałą z budżetu powiatu mogą być udzielane dotacje celowe na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji. Jako kryterium przyznania dotacji przyjęto zły stan techniczny zabytku oraz istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub naukowe. Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac, których zakres określa art. 77 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r.

o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Dotacja może być udzielona każdemu, kto posiada tytuł prawny do władania zabytkiem. Przy rozpatrywaniu wniosków uwzględnia się: dostępność zabytku dla ogółu społeczności lokalnej i turystów, wartość zabytku - historyczną, artystyczną, naukową, stan zachowania, wysokość zaangażowanych środków własnych oraz fakt kontynuowania prac, w tym możliwość realizacji zadania w ciągu jednego roku.

Zadanie 2.1. Zamieszczenie informacji o możliwości ubiegania się o dotację na stronie internetowej powiatu i w innych mediach.

Zadanie 2.2. Przyjmowanie przez kancelarię Starostwa wniosków o dotację zainteresowanych podmiotów. Rozpatrywanie przedmiotowych wniosków przez Zarząd Powiatu. Przyznawanie dotacji przez Radę Powiatu na wniosek Zarządu Powiatu. Zawieranie umów i rozliczanie dotacji.

Zadanie 2.3. Prowadzenie wykazu udzielonych dotacji i informowanie o tym fakcie innych organów.

3. Ustanawianie przez starostę na wniosek Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków społecznych opiekunów zabytków; cofanie ustanowienia społecznych opiekunów zabytków; prowadzenie listy społecznych opiekunów zabytków; wydawanie osobom fizycznym legitymacji społecznego opiekuna zabytków; wydawanie zaświadczeń osobom prawnym lub innym jednostkom organizacyjnym pełniącym funkcję społecznego opiekuna zabytków.

Zgodnie z art. 102 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami społeczni opiekunowie zabytków podejmują działania związane z zachowaniem wartości zabytków i utrzymaniem ich w jak najlepszym stanie oraz upowszechniają wiedzę o zabytkach. Społeczni opiekunowie zabytków współdziałają z wojewódzkim konserwatorem zabytków i starostą w sprawach ochrony i opieki nad zabytkami. Społecznym opiekunem zabytków może zostać osoba, która posiada pełną zdolność do czynności prawnych, nie była karana za przestępstwa popełnione umyślnie oraz posiada wiedzę w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Zadania społecznego opiekuna zabytków może wykonywać również osoba prawna lub inna jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej.

Zadanie 3.1. Współpraca z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w przedmiotowej sprawie.

4. Umieszczanie przez starostę w uzgodnieniu z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków na obiekcie zabytkowym nieruchomym wpisanym do rejestru zabytków znaku informującego o tym, że obiekt ten podlega ochronie zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. Nr 30 poz. 259).

Zadanie 4.1. Umieszczanie w uzgodnieniu z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, na wniosek właściciela zabytku, znaku informującego o tym, że obiekt ten podlega ochronie. Dotychczas znaki takie nie były umieszczane ze względu na nieskładanie przez

właścicieli wniosków w przedmiotowej sprawie. W okresie obowiązywania Programu planuje się przeprowadzenie kampanii informacyjnej na terenie powiatu wągrowieckiego o możliwości ubiegania się umieszczenie na budynku wpisanym do rejestru zabytków znaków informujących o tym, że dany obiekt podlega ochronie. Obiekty będące własnością powiatu będą stopniowo oznaczane.

5. Upowszechnianie wiedzy o zasobach kulturowych i przyrodniczych powiatu oraz o jego walorach turystycznych.

Zadanie 5.1. Promocja, udostępnianie informacji o zabytkach na stronach internetowych powiatu: www.wagrowiec.pl

Zadanie 5.2. Wydawanie niekomercyjnych niskonakładowych wydawnictw (drukowanych: przewodników, albumów, folderów, widokówek, kalendarzy itp. lub wykorzystujących inne techniki zapisu) popularyzujących wiedzę o zasobach kulturowych i przyrodniczych powiatu.

Zadanie 5.3. Współpraca z organizacjami działającymi na rzecz promocji regionu w tym zakresie.

6. Wspieranie na wniosek zainteresowanych podmiotów przedsięwzięć samorządów gminnych związanych z rozwojem infrastruktury turystycznej.

Zadanie 6.1. Wspieranie podejmowanego przez gminy zagospodarowania miejsc atrakcyjnych turystycznie, m. in. szlaków kulturowych, ścieżek edukacyjnych, tras rowerowych.

7. Współpraca z instytucjami i organizacjami działającymi na rzecz ochrony zasobów kulturowych i przyrodniczych oraz rozwoju turystyki w powiecie wągrowieckim z uwzględnieniem Szlaku Piastowskiego i Szlaku Cysterskiego.

Zadanie 7.1. Współpraca z organami samorządowymi, stowarzyszeniami oraz organizacjami pozarządowymi działającymi w sektorach edukacji oraz kultury i sztuki w zakresie:

- edukacji dzieci i młodzieży obejmującej ochronę dóbr kultury,
- organizacji konkursów poszerzających wiedzę uczniów na temat idei propagujących szczególne walory powiatu wągrowieckiego w zakresie dziedzictwa kulturowego i jego ochrony,
- upowszechnianie kultury ze szczególnym nastawieniem na dzieci i młodzież,
- organizacji imprez mających znaczenie dla rozwoju kultury i integracji społeczności powiatu.

Zadanie 7.2. Współpraca z organami samorządowymi, stowarzyszeniami oraz organizacjami pozarządowymi działającymi w sektorze kultury fizycznej i turystyki w zakresie:

- upowszechniania kultury fizycznej i turystyki, zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży,
- organizowania imprez sportowych, rekreacyjnych i turystycznych o zasięgu powiatowym.

8. Coroczna aktualizacja powiatowego planu na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych powiatu wągrowieckiego opracowanego na podstawie Rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r. nr 212, poz. 2153).

- przedmiotowy plan od czasu opracowania jest aktualizowany każdego roku.

8. WDRAŻANIE POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Powiatowy program opieki nad zabytkami realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych działań, dla osiągnięcia przyjętych w nim celów. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym programie będą wykonywane za pomocą niżej wymienionych instrumentów.

1.1. Instrumenty prawne i instytucjonalne

W realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami wykorzystane zostaną instrumenty prawne wynikające z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, a także instrumenty wynikające z programów rządowych i wojewódzkich, w tym w Krajowym Programie Opieki nad Zabytkami oraz w innych dokumentach o charakterze planistycznym i strategicznym, ponadto narzędzia i środki własne powiatu wągrowieckiego oraz partnerów uczestniczących w realizacji programu – Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, państwowych i samorządowych instytucji kultury, jednostek samorządu terytorialnego, kościołów oraz organizacji pozarządowych.

Powodzenie realizacji programu wymaga współdziałania starostwa zarówno z jednostkami samorządu położonych na terenie powiatu, gmin, jak i z Muzeum Regionalnym w Wągrowcu spełniającymi istotną rolę w ochronie i popularyzacji dziedzictwa kulturowego oraz organizacjami pozarządowymi.

Zakłada się, że cele zakreślone w powiatowym programie opieki nad zabytkami będą osiąmane w wyniku:

- współpracy władz powiatu z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków i jednostkami samorządu terytorialnego na bazie związków o charakterze programowym (np. porozumienia, umowy);
- inicjatywy własnej władz powiatu.

1.2. Instrumenty finansowe

Najogólniej źródła finansowania ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce można podzielić na:

źródła publiczne – budżet państwa, budżety jednostek samorządu terytorialnego wszystkich szczebli, środki Unii europejskiej, inne źródła;

źródła prywatne - środki osób fizycznych, organizacji pozarządowych – stowarzyszeń, fundacji, kościelnych osób prawnych itp.

W zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązanego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku. W przypadku, gdy taki tytuł prawny posiada jednostka samorządu terytorialnego, finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku jest zadaniem własnym tej jednostki.

Osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie albo będąca właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa, może ubiegać się o udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa.

Dotacja na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków może być udzielona przez:

- **ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego ze środków budżetu państwa, z części, której dysponentem jest ten minister,**
- **wojewódzkiego konserwatora zabytków ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest wojewoda.**

Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być również udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Zasady udzielania dotacji zostały określone w uchwale nr XLVI/354/2018 Rady Powiatu Wągrowieckiego z dnia 26 września 2018 roku w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, położonym na obszarze Powiatu Wągrowieckiego.

Monitoring realizacji programu

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840) za monitorowanie realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami odpowiada Zarząd Powiatu, który co dwa lata sporządza sprawozdanie i przedstawia je Radzie Powiatu. Po zatwierdzeniu uchwałą Rady Powiatu niniejszego powiatowego programu opieki nad zabytkami, powołany zostanie uchwałą Zarządu Powiatu zespół, który zajmie się monitoringiem realizacji programu w latach 2023-2026.

9. POSTANOWIENIA KOŃCOWE

Realizacja programu poddana będzie ocenie Rady Powiatu po upływie dwóch lat od jego uchwalenia.

W sprawach nie uregulowanych w programie mają zastosowanie obowiązujące przepisy prawa.

Koordinacją działań związanych z realizacją Powiatowego programu opieki nad zabytkami na lata 2023-2026 będzie zajmować się Wydział Oświaty Kultury i Sportu Starostwa Powiatowego w Wągrowcu.